

ДЕО II

ФРОНТАЛНЕ БОРБЕ
7. ВОЈВОЂАНСКЕ
УДАРНЕ БРИГАДЕ

Глава III

БОРБЕ ЗА ОСЛОБОБЕЊЕ БАРАЊЕ

БАТИНСКА ОПЕРАЦИЈА

Усклађујући своја дејства са дејствима совјетске армије и према постигнутом споразуму, Врховни штаб НОВЈ образовао је 1. армијску групу јачине девет дивизија и упутио је преко западне Србије и Шумадије према Београду. Њима у сусрет пошле су трупе совјетске армије. Заједнички оперативни циљ био је Београд, будући главни град СФРЈ. Београд је ослобођен након огорчених вишедневних борби у којима су Немци претрпели веома тешке губитке.

Београдска операција, изведена снагама НОВЈ и трупа 2. и 3. украјинског фронта, довела је немачке снаге на југоисточном ратишту у тешку ситуацију. Одбачене са главних саобраћајница, дуж моравско-вардарске долине, оне су биле принуђене да се пробијају и повлаче из Грчке, преко лоших комуникација и скоро беспутних терена западне Македоније, Црне Горе, Босне и Херцеговине.

Повлачећи се испред јединица 1. пролетерског и 12. војвођанског ударног корпуса, непријатељ је упорно настојао да са унапред припремљених и узастопно поседнутих одбрамбених линија заустави даље напредовање наших снага у Срему. То му је почетком новембра коначно и пошло за руком.

У време извођења београдске операције, јединице 46. совјетске армије, заједно са јединицама НОВЈ под командом Главног штаба НОВ и ПО Војводине, осло-

бађају Банат и, након форсирања Тисе, настављају своју офанзиву према Будимпешти. У исто време јединице 75. стрељачког корпуса, заједно са 8. и 12. војвођанском бригадом и бачким НОП одредима, ослобађају Бачку и поседују леву обалу Дунава, од Баје до Бачке Паланке.

Тако се уочи батинске операције на Дунаву, од Баје до Бачке Паланке, преко Дунава и Срема, линијом Илок—Лаћарак и јужно од Саве (до Чачка, Краљева, Куршумлије и Враћа) формирала нова непријатељева одбрамбена линија. Тиме се на југословенском ратишту, ослоњен на велику слободну територију Србије и Македоније, образовао чврсто повезани фронт НОВЈ, који се на југу ослањао на савезнички фронт, у Средоземљу и на северу на лево крило трупа Црвене армије.

ДОГОВОР ГЕНЕРАЛ-ЛАЈТНАНТА КОСТЕ НАБА И МАРШАЛА ТОЛБУХИНА О НАСТАВКУ ЗАЈЕДНИЧКИХ ОПЕРАЦИЈА

Након завршетка београдске операције, ради координације и усклађивања даљих заједничких дејстава у северним деловима наше земље и на споју двају савезничких армија, у Србобрану су се састали представници Врховног штаба НОВЈ и командант 3. украјинског фронта, маршал Толбухин. На том састанку, коме су, са наше стране, присуствовали генерал-лајтнант Коста Наћ, командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине и генерал-лајтнант Пеко Дапчевић, командант 1. армијске групе НОВЈ у Срему, постигнут је споразум и направљен план предстојеће операције наших и совјетских снага у Барањи, а нешто доцније, и план заједничке офанзивне акције 68. совјетског корпуса и 1. армијске групе НОВЈ на сремском фронту.

Основни циљ предстојеће операције у Барањи био је да се пробије нова непријатељева одбрамбена линија на десној обали Дунава, те да се, након успостављања оперативног мостобрана, продужи наступање кроз Барању и јужну Мађарску, ради заокружења велике немачке групације код Будимпеште. Оријентишући 57.

армију у правцу Нађ-Кањиже, совјетска команда је имала намеру да преотме то богато житородно и нафтоносно подручје и уједно раздвоји и забије клин између двеју великих непријатељских групација (групе армија »Југ« и »Југоисток«). Благовременим извођењем те операције требало је предухитрити довршење нове непријатељеве одбрамбене линије и поседање снагама које су се повлачиле из Грчке. Избијањем на западну ивицу Панонске низије, совјетским трупима отварала се перспектива за продужетак офанзиве у правцу Беча, и даље кроз Аустрију, у сусрет савезничким трупима у Италији. Била је то, дакле, веома крупна операција са замашним војно-политичким и оперативно-стратегијским циљевима.

На састанку у Србобрану договорено је да у тој операцији учествује и тада најмлађа дивизија НОВЈ — 51. војвођанска, а нешто доцније и цео 12. ударни (војвођански) корпус НОВЈ. Договорено је да наше јединице прве форсирају Дунав и да се, након образовања мостобрана и преласка совјетских главних снага, те ослобођења Барање, поставе на левој обали Дунава, ради обезбеђења левог бока трупа 3. украјинског фронта у Мађарској. На тај начин се нашим јединицама отварала могућност да ударом у бок непријатељских снага у Славонији угрозе и компромитују његов фронт у Срему и заједно са осталим снагама учествују у ослобођењу преосталих делова наше земље. Да би се тај план реализовао, требало је за што краће време прикупити и припремити јединице 51. војвођанске дивизије ради извршења предстојећег задатка. Исто тако, било је неопходно да се из борби са сремског фронта извуку и доведу у шири рејон Сомбора и остале дивизије (16. и 36) 12. ударног (војвођанског) корпуса.

МАРШ У НОВЕ ОКРШАЈЕ

Истог дана, након њеног формирања, 31. октобра 1944, штаб 3. (51) војвођанске дивизије упућује наређење штабу 12. војвођанске бригаде да са хитно прикупи у рејону Сомбор—Бездан и поседне леву обалу Дунава,

на сектору од Бездана до Бачког Моноштора. Истовремено, штабу 8. војвођанске бригаде, која се у том тренутку налазила делом у Суботици, а делом у Бајском трокуту (Мађарска), наређено је да на сектору од Мохача до Бездана поседне леву обалу Дунава. Задатак тих јединица био је да заједно са деловима 75. стрељачког корпуса, чије су претходнице избиле на Дунав код Апатина, онемогуће сваки непријатељев покушај да поново пређе Дунав и омета концентрацију наших снага у ширем рејону Сомбора.¹⁴²⁾

Штабу 7. војвођанске бригаде првобитно је наређено да остане у Новом Саду до пристизања 9. војвођанске бригаде из Срема и да, након што јој преда гарнизонску службу и обезбеђење важнијих објеката и заробљеничког логора, изврши марш правцем Кула—Врбас—Црвенка. Ослонцем на ивицу Велике пешчаре и велики канал, ту је требало да се прикупи у улози другог ешелона дивизије. Пошто је пребацивање 9. бригаде каснило, штаб дивизије истог дана издаје и друго наређење. Са два батаљона, штаб 7. бригаде треба одмах да се пребаци у рејон Старог Сивца и Црвенке. Са преостала два батаљона треба извршити покрет у села Чонопље и Крњаја »чим стигне бригада из Срема и преузме гарнизону службу у Новом Саду«.

Поступајући по том наређењу, штаб 7. бригаде у својој заповести (оп. бр. 56 од 31. октобра 1944) наређује штабу 3. батаљона да се из Петроварадина одмах упути у Црвенку, преко Новог Сада, Пашићева и Куле. Такође је наређено да се у Петроварадину остави једна десетина ради обезбеђења заробљеничког логора. Четвртом батаљону је наређено да се из Новог Сада још истог дана пребаци у Пашићево, где треба да се одмори и преноћи, а затим, истим правцем продужи марш до Старог Сивца. Штаб бригаде, заједно са 1. и 2. батаљоном и позадинским деловима, остали су и даље у Новом Саду. Реорганизацију батаљона, која је отпочела по расформирању Шајкашког и Новосадског одреда, 3. и 4. батаљон требало је да наставе и изврше у покрету.

142 Архив ВИИ, к. 1399 А, рег. бр. 45-2/1 и 43-3/1.

Упркос великој журби и настојању да се што брже изврши наређени марш, штабови 3. и 4. батаљона били су спремни за покрет тек у 22.00 часа. Трећем батаљону је требало више од два сата да се из Петроварадина пребаци преко Дунава, а 4. батаљону више часова да повуче своја многобројна обезбеђења и страже из Новог Сада. Тако се десило да су, уместо планираног заноћишта и вечере, оба батаљона стигла у Пашићево тек у 8.00 часова. Ту су остали на одмору (1. новембра) до 16.00 часова. Показало се да борци нису били довољно припремљени за напоран марш, па су штабови батаљона, да би благовремено достигли маршевски циљ, уз пут мобилисали запрежна кола за превоз заосталих и преморених бораца. Око 20.00 часова батаљони су стигли у Куцуру, одакле су после краћег одмора продужили за Кулу. Другог новембра у 8.00 часова 3. батаљон Је стигао у Црвенку, а 4. у Стари Сивац. У тим местима уређени су кантонмани, истурена непосредна обезбеђења и успостављена контрола над оближњим местима. У међувремену, у Црвенку се пребацио и позадински ешелон (пратеће чете, интендантура, санитар), са којим је стигао и штаб бригаде. У том тренутку штаб дивизије се налазио у Старом Сивцу. Штаб бригаде је добио ново наређење:¹⁴³⁾ »Са пристиглим батаљонима и позадинским ешелоном продужити марш према Сомбору, а остале јединице пребацили у рејон Крњаја—Чонопља ...«

У заповести, (оп. бр. 58 од 2. новембра 1944), штаб бригаде наређује штабовима 3. и 4. батаљона да изврше наступни марш у правцу Сомбора, где од јединица 12. војвођанске бригаде треба да преузму гарнизонску службу и обезбеђење града и правца Бездана, Апатина. Стапара и Чонопље. У додатку тој заповести, наређено је да сви батаљони и позадинске јединице упуте напред коначаре, који ће се побринути за обезбеђење смештаја својих јединица. Штабовима батаљона скренута је пажња на спољни изглед и држање војника при уласку у Сомбор и на маршевску дисциплину. Имајући у виду

¹⁴³⁾ Наређење штаба 3. војвођанске дивизије, оп. бр. 1, од 2. новембра 1944, Архив ВИИ, к. 1399-а, рег. бр. 45-2/1.

близину фронта, штабовима батаљона је наређено да маршеве, одморе и застанке регулишу »по ратној служби«.

Трећи батаљон је формирао маршевску колону у 6.30 часова на излазу из Црвенке. После дужег одмора у Крњаји, стигао је у Сомбор 3. новембра у 19.00 часова и сместио се у зграду бивше жандармерије. Четврти батаљон је имао краћу марш-руту, па је још у току дана стигао у Сомбор и одмах преузео гарнизонску службу од јединица 12. војвођанске бригаде, истуривши потребна обезбеђења у наређеним правцима.

Први и 2. батаљон су тек 3. новембра у Новом Саду предали гарнизонску службу пристиглим јединицама 9. војвођанске бригаде и у 16.00 часова формирали маршевску колону од два ешелона. Преноћивши у Пашићеву, оба батаљона су 4. новембра ујутру, по расквашеном и лошем сеоском путу, продужила према Куцури, а одатле, након краћег одмора, у Кулу, где су стигли у 18.30 часова. Након краћег полчасовног застанка, батаљони су продужили марш и до 22.00 часа стигли у Стари Сивац. Ту су после пријема топлог оброка занућили у већ припремљеним кантонманима. Петог новембра ујутро продужен је марш од Крњаје, где је кантоновао 2. батаљон. Први батаљон је проужио у село Чонопља. Петог новембра у 17.00 часова завршио се тај усиљени марш 7. војвођанске бригаде. Марш-руту дугу 80 километара 3. и 4. батаљон су савладали у мало бољим условима (бољи путеви, дужи одмори и застанци, дуже време марша) за 68 часова, док су 1. и 2. батаљон прешли скоро исти пут за свега 45, односно 48 часова.

Из тог неоспорно напорног бригадног марша могла би се извући и нека поучна искуства. Упркос недостатку времена за бољу организацију и припрему марша, штаб бригаде и штабови батаљона уложили су велике напоре да тај марш изведу што успешније и у предвиђеном року. Посебно треба истаћи њихову бригу око организације исхране, упућивања коначара у предвиђена места одмора, успутну мобилизацију сеоских запрежних возила за превоз изнемоглих бораца, строго поштовање маршевске дисциплине и сл. Такође, треба истаћи и чињеницу да се у сваком батаљону налазило

око 150 нових бораца, који не само да нису били припремљени за тако дуге и напорне маршеве него још нису били ни интегрисани у своје нове јединице. Нове чете и водови формирани су у току марша и за време застанка. Марш је показао да јединице нису биле довољно припремљене за кретање истовремено и по лошим, расквашеним сеоским путевима и путевима са савременом и каменитом подлогом. Без обзира на то што су лоши и блатњави сеоски путеви исцрпљивали борце преоптерећене опремом и наоружањем, велики проценат бораца је, по изласку на пут са савременом подлогом, привремено испадао из строја. Због неподесне обуће, само из 1. батаљона у амбуланте је упућено 30 другова, који су задобили набоје на ногама, док је већина бораца на крају марша била толико изморена напорним темпом, да је њихова бојна готовост била осетно умањена.

Што се тиче процене и избора марш-рута, штаб бригаде при процени маршевске зоне није имао велики избор комуникација и могућих праваца кретања. Најповољнији правци и комуникације ишле су преко Србобрана и Старог Врбаса. Те деонице пута нису коришћене из више разлога. Један од њих је, свакако, и чињеница да су оне биле преоптерећене и резервисане за кретање мото-механизованих делова Црвене армије у правцу Суботице, Мохача и Сомбора. Други разлог што се марш-рута бригаде протезала скоро паралелно са поменутиим комуникацијама вероватно је био условљен и задатком бригаде и разлогом борбеног обезбеђења и оперативног маскирања покрета. Поменуте комуникације кретале су се кроз већа насељена места, са осетљивим саобраћајним чворовима и раскрсницама путева. На пример, мост на Великом каналу код Србобрана, код Куле и слично. Непријатељска авијација је у том периоду била врло активна, а бригада, сем стрелачког наоружања, није имала никаквих противавион-
СКИЛ СРЕДСТАВА - Са приближавањем маршевског циља приближавао се и фронт, па је тиме и могућност непријатељских напада, па и сусретних борби постајала већа. Стога се захтевало да се и будност јединица, маршевска и маскирна дисциплина повећају са приближава-

њем постављеном циљу. Отуд није случајно што је штаб бригаде у својој последњој заповести и у последњој етапи, тај, у почетку обични и усиљени марш, претворио у наступни и организовао га по »свим правилима ратне службе« — како је наведено у поменутој заповести. Штабу бригаде би се једино могло замерити то што је најтежа деоница те марш-руте била и најдужа и што дневни маршевски циљ за тај део није одређен негде ближе, на пример у висини Куле, а најдаље у Црвенки. Марш је показао да је брзина кретања батаљонских ешелона на тој деоници била свега 1,6—2,2 км/ч. Што се тиче маршевског поретка, он је у потпуности одговарао условима и захтевима постојеће ситуације. Маршевске колоне, са посебним батаљонским и издвојеним позадинским ешелоним, омогућавале су максималну брзину кретања, брзо развијање за борбу и самостално дејство сваког батаљона.

Због недостатка времена, јединице нису довољно припремљене. Нарочито су недостајале психолошко-политичке припреме, што се настојало надокнадити у току марша. Уочена су и појединачна нарушавања маршевске и маскирне дисциплине, мешање неких нижих јединица, тражење и кориштење превозних средстава на своју руку и слично. На првим застанцима те појаве су оштро критиковане на четним и батаљонским конференцијама и »летећим« састанцима организација КШ и СКОЈ-а. Позитивно се одразило то што се у сваком батаљонском ешелону налазио и по један члан штаба бригаде. Веза између команданта бригаде и команданата ешелона одлично је функционисала.

*

За време марша јединице су пролазиле кроз поједина села која су напустили њихови ранији становници — припадници немачке националне мањине. Каква паника је захватила становнике тих села и у каквој су се журби они повукли испред наших јединица и јединица совјетске армије, може се закључити по томе што нису

успели покупити ни најужнију постељину, живежне намирнице и стоку ...

Скоро у свакој кући борци су наилазили на спремљену зимницу, оставе пуне меса, опљачкане робе и амбаре пуне хране. У Куцури и Чонопљи, на пример, није било живе душе. Само понегде зацвилела би усамљена мачка, заскичало уплашено и омршавело псето. Бело окречене и ушорене куће, чекале су своје становнике, које као да је куга поморила ... Борци су једва чекали да их оставе иза својих лећа и прођу кроз опустела села, без лавежа паса, рике говеда, кукурикања петлова. И нехотице су у себи оживљавали слике спаљених и опустелих села Срема, Босне, Србије. Таква је некад изгледала Рача, Јамена, Босут, Скела, Раковац, Лединици... И још страшније! ... Овде бар нема људских и невиних лешева, нема оног отужног и сладуњавог мириса дима и нагорелог људског меса. Нема обешених да се њишу на гранама. А све то су чинили синови и становници баш тих села — припадници озлоглашених есесовских и легионарских немачких јединица. Рат је заиста свиреп и непредвидив.

ПРОСЛАВА ГОДИШЊИЦЕ ВЕЛИКЕ ОКТОБАРСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ У СОМБОРУ

Сомбор, велики трговачки и културни центар северозападне Бачке, топло је дочекао своје ослободиоце. Четири године су у њему беснели немачки и мађарски фашисти. Прекрстили су га у Сомбатељ, укључили у повампирену »Бач-бордошку жупанију«, али нису успели да угуше слободарски дух његових становника... У њега је 21. октобра први ушао Сомборски партизански одред, којем се, у многобројним и успешним акцијама последњих месеци и непосредно уочи ослобођења, прикључило много нових бораца. Од његових значајних акција треба споменути борбу на пригревачком путу са једним пуком немачке жандармерије, затим напад на жандармеријску станицу у Дорослову, разорување једне мађарске инжињеријске јединице у пригревачкој чарди и разорување једног четничког одреда у Безда-

ну. Разоружањем око 170 новомобилисаних и заведених четника, у одред је примљено још 150 бораца са три тешка митраљеза и 12 немачких »шараца«, тако да је по доласку делова 51. војвођанске дивизије његово бројно стање износило око 1.000 бораца. У Сомбору је прикупљено око 500 пушака, пет пушкомитраљеза, 200 пиштоља и велика количина муниције.¹⁴⁴⁾ Одмах по ослобођењу Сомбора, власт је преузео до тада илегални НОО, који је издао неколико прогласа у којима грађанство позива на мир и ред и предају оружја и војне опреме. Одбор је формирао партизанску стражу, а неколико дана касније и Посадни батаљон са око 300 бораца. Заједно са Сомборским НОП одредом, те јединице су за неколико дана разоружале преко 100 непријатељских војника и официра, пресвучених у цивилна одела, очистили су град од непријатељских елемената и ухапсили неколико непријатељских агената са једном радио-станицом. Код свих важнијих објеката постављена је стража, док су делови Сомборског одреда упућени да успоставе контакт са непријатељем на обали Дунава. У околним местима такође је успостављена народна власт и основани су војнопозадински органи.

До доласка регуларних јединица НОВЈ, тј. делова 12. и 7. војвођанске бригаде, у Сомбору су већ функционисали органи војних и цивилних власти и Сомборски партизански одред, који је држао ситуацију у својим рукама на територији целог сомборског среза. Након смештаја у касарне и припремљене кантонмане, 3. и 4. батаљон преузели су гарнизонску службу и спољно обезбеђење града од јединица 12. војвођанске бригаде. Упоредо са тим приступило се сређивању и интензивној обуци јединица и нових бораца, који су још увек пристизали.¹⁴⁵⁾

¹⁴⁴ Миленко Бељански, »Сомборски партизански одред«, и »15 војвођанских бригада«, стр. 45.

¹⁴⁵ Према књизи »15 војвођанских бригада«, на стр. 45 може се закључити да је цео Сомборски НОПО укључен у 7. војвођанску бригаду, што није тачно. Највећи део тог одреда укључен је у 12. војвођанску ударну бригаду, само мањи број његових припадника укључен је у 7. и 8. војвођанску ударну бригаду.

Седмог новембра град је освануо свечано искњићен и расположен. По улицама су се кретале поворке војске и грађана са многобројним транспарентима и црвеним и југословенским заставама. Поворке су се сливале према тргу, где је у 9.00 часова отпочео велики митинг у част 27-годишњице октобарске револуције. У свечаном дефилеу учествовао је 3. батаљон и једна чета 4. батаљона 7. бригаде, који су се два дана припремали за ту параду. Нису нас разочарали. Уједначени и чврстр! парадни корак громко је одјекивао поплочаним сомборским улицама. Добро утегнути, са очишћеном одећом и обућом и подмазаним оружјем, озбиљних лица и оштрих погледа, дојучерашњи партизани поздрављали су своје претпостављене на свечаној трибини. Двадесетак метара испред 3. батаљона, на лепом грашастом зеленку, са изгачаним чизмама, у опеглој униформи и са кицошки накривљеном титовком, јахао је Пера Пиртић, командант батаљона. Изгледао је као војник који тек што је изашао из генералштабне академије. Народ је одушевљено клицао и засипао своје борце букетима цвећа. На свечано искњићеном подијуму и у његовој близини, стајали су чланови штаба дивизије, штаба 7. бригаде, представници народне власти. Пригодан говор одржао је изасланик Врховног штаба, генерал-мајор Божић Масларић. За време свечаности у граду и око њега удвостручене су страже и појачане патроле. У свежем сећању било је искуство из Врдника ... Све је протекло без инцидената. Иако су претходног дана уочили велике покрете руских мото-механизованих делова према Сомбору, Немци се нису усудили да налетима и бомбардовањем својим авионима покваре празничко расположење. Дуго после митинга Сомбором су одјекивале борбене песме ослобођеног народа и његове војске. Слично је било и у другим већим градовима и селима широм Војводине.¹⁴⁶⁾

146 Н. Божић, »Батинска битка«, Бгд. 1978.

ПРИЈЕМ РУСКОГ ПЕШАДИЈСКОГ ОРУЖЈА И ПРЕОРУЖАЊЕ БРИГАДЕ

Наредних неколико дана бригада је провела у Сомбору на интензивној војно-политичкој обуци и пријему пешадијског наоружања, совјетског порекла. Сходно споразуму, који је у септембру потписан у Москви, совјетска влада се обавезала да нашој војсци испоручи комплетно наоружање за 12 пешадијских дивизија. Млада 51. војвођанска дивизија међу првима је примила совјетско пешадијско наоружање из контингента совјетске савезничке помоћи. Несретна околност било је то што је ново оружје примљено непосредно уочи једне од највећих и најтежих битака које је водила та дивизија. Неке њене јединице, а посебно јединице 12. војвођанске бригаде, допремале су оружје непосредно на своје борбене положаје и ту га делиле борцима. Није било времена ни за најелементарнију обуку, проверу и упознавање са оружјем. Дебели подмази и слојеви заштитне масти у којој је оружје било конзервирано топило се са оружја тек када су испаливани први метци на непријатеља. То је понекад доводило до застоја, нарочито код пушкомитраљеза, тзв. »добошара«, типа ДПП. Отуда није случајно што су поједини борци жалили за провереним »маузеркама«, немачким »шмајсерима« и пушкомитраљезима и тражили прву прилику да их се поново домогну. На батинском мостобрану одбачено немачко оружје лежало је скоро на сваком кораку... Уочивши појаву, замене оружја, команде и штабови наших јединица, а посебно скојевске и партијске организације, оштро су реаговале. Неколико најбољих пушкомитраљезаца 1. батаљона најстрожије је укorenено због отпора да замене свој »шарац« или »брнгал« руским »депепејцем«, који се често заглављивао због нестручног руковања и због најмање прљавштине. Велике количине муниције и могућност редовног снабдевања из совјетских муницијских складишта, те прва искуства стечена у боју, брзо су ликвидирали ту појаву. Са преоружањем нестала је и она »вечита глад« и штедња муниције за разноврсно трофејно и енглеско наоружање.

За разлику од 12. бригаде, 7. бригада је имала неколико дана више за преоружање и упознавање са особинама новопримљеног совјетског оружја. Одмах после пријема и деконзервације извршена су и прва гађања на периферији Сомбора. V батаљонима су формиране тзв. пратеће чете у чијем саставу су се налазила по четири минобацача, пет тешких митраљеза и по четири противтенковске пушке. Ако се томе дода и по 25 пушкомитраљеза и око 70 аутомата (колико су раније имале неке бригаде), онда се може сагледати колика је била ватрена моћ једног нашег батаљона уочи батинске операције. Батаљони су били попуњени до пуне формације и у просеку су бројали око 470 бораца и око 360 пушака, са доста ручних бомби и својим властитим бојним коморама са обиљем муниције. После преоружања и попуње у Сомбору 7. бригада је имала: 2.154 борца сврстаних у четири батаљона, те комплетно организоване позадинске јединице и установе. Од наоружања је имала 1.339 пушака (већина је имала штикове тј. бајонете), 104 пушкомитраљеза, 284 аутомата (претежно руског порекла типа »шпагин«), 17 тешких митраљеза, 16 минобацача 82 мм, 179 пиштоља, 530 ручних бомби и 28 противтенковских пушака. Код бораца и у бојним коморама налазила су се око два и по комплета муниције. Дакле, била је то једна снажна тактичко-оперативна јединица велике борбене вредности и ватрене моћи свога оружја.¹⁴⁷⁾

ПРИПРЕМЕ ЗА ФОРСИРАЊЕ ДУНАВА

Упоредо са преоружањем, реорганизацијом и попуном новим људством и материјалним потребама, боравак у Сомбору искориштен је за извршење и осталих припрема за предстојећу борбу. Због настојања и одлуке совјетског командовања да се форсирање Дунава изведе »без чекања на прикупљање главних снага фр^{о"и"}та«¹⁴⁸⁾ и, тако рећи, »из покрета«, да би се изненадио

147 Архив ВИИ, кут. 1400 А, рег. бр. 1-6, Оперативни дневник штаба 7. војвођанске бригаде и штабова батаљона.

Шарохин и Петрухин, Војноисторијски журнал, Москва, 1961, 2, стр. 25—36.

непријатељ, предухитрило привлачење његових снага и још јаче утврдило обале, нису се могле спровести. Времена је било врло мало. Одговорност за материјално-техничке припреме и обезбеђење главног одсека пре-лаза код Батине носили су штабови 233. совјетске дивизије и 75. стрељачког корпуса. Посебну улогу у тој веома сложеној операцији добили су совјетски инжињерци. У недостатку формацијских превозних средстава, која су се у том тренутку налазила на осталим секторима фронта, наше и совјетске јединице биле су упућене на максимално коришћење месних и приручних средстава. Уочи форсирања код Бездана прикупљено је девет моторних чамаца, осам шлепова и 93 рибарска чамца носивости до 600 кг.¹⁴⁹⁾ Касније ће се испоставити да су због великих почетних губитака та средства била недовољна.

У нашим јединицама све припреме су сведене на објашњење најнужнијих радњи везаних за форсирање реке, начин укрцавања, искрцавања, превозења, затим на избор пливача и веслача за прве таласе, на понашање старешина и јединица у току борбе за мостобран, тесно садејство са совјетским јединицама, артиљеријом за подршку и слично. Највећи проблем у нашим јединицама био је велики проценат (око 70%) младих и неискусних бораца, који су тек стицали елементарна знања из руковања и гађања из пешадијског наоружања. Међу њима било је веома мало оних који су знали пливати и који су имали искуства у савлађивању водених препрека. Најсолидније су изведене тзв. »политичко-психолошке« припреме. У свим јединицама одржани су партијски и скојевски састанци, затим четне и батаљонске конференције, на којим је говорено о тешкоћама које их очекују, апеловано на свест, на улогу и обавезе чланова Партије и СКОЈ-а и слично. Припреме су изведене У знаку великих победа наше и савезничке војске на свим фронтovima, прославе годишњице октобарске револуције и брзог слома немачког фашизма, који се већ назирао . . . Парола совјетских јединица »Напред на Берлин!«, исписана скоро на свакој топовској цеви, во-

149 Шарохин, исто, цитирано дело.

зилу и граиати постала је блиска и нашим борцима и надахњивала их поносом што учествују у тако великој и заједничкој борби као припадници једне савезничке армије ...

Ради прикупљања података о непријатељу и његовом систему одбране, тих дана су наше и совјетске јединице организовале интензивну извиђачку и обавештајну активност. Није било ноћи када се на супротну обалу није отиснуо чамац са нашим и совјетским извиђачима. Одмах после доласка у Сомбор, Извиђачки вод 7. бригаде, на чијем се челу налазио водник Бошко Старчевић и политички делегат Лаза Аврамовић, ставио се на располагање начелнику обавештајног одсека 51. дивизије, капетану Весковићу, а 6. новембра већ се пребацио у Бездан. На челу извиђачких група, које су неколико пута прелазиле Дунав и успешно извршавале постављене задатке, истакли су се десетари Душан Радловић Џаја и Танасије Грујић. Посебан подвиг направио је помоћник начелника обавештајног одсека 7. бригаде, поручник Радован Петковић Мата. Предводећи једну извиђачку групу, он је успео да ухвати и пребаци преко Дунава мађарског официра и једног војника припадника Бранденбуршке дивизије, од којих су добијени драгоцене обавештајни подаци.

Да би проверили добијене податке и утврдили најпогоднији одсек и место прелаза, у периоду од 7. до 9. новембра, делови 74. и 233. совјетске дивизије организовали су неколико јачих насилних извиђања и покушали да образују мање мостобране. Тако је деловима 360. пука пошло за руком да образује два мања мостобрана у рејону Апатина. Међутим, због мочварног терена и разливене десне обале Дунава на чијем се одбрамбеном насипу налазио веома утврђен непријатељски положај, ти мостобрани нису отварали већу перспективу за развијање крупнијих снага.

Због недостатка путева са тврдом подлогом, апатински правац није омогућавао увођење и развој мото-механизованих снага. Процена је показала да ни мочачки правац није најповољнији за форсирање главних снага, иако је имао добре прилазне путеве Дунаву. Највећи недостатак тог правца био је у томе што се

линија фронта северно од Мохача повијала на североисток, прелазила Дунав и повијала према Тиси. То је непријатељу остављало могућност да удари у непосредну позадину наших и совјетских десантних снага. Сем тога, ширина Дунава код Мохача износила је 600 до 700 метара, а код Батине око 200 метара мање. Због тога је и донета одлука о форсирању Дунава код Батине, мада су ту услови за форсирање били и најтежи.

Узвишено земљиште и утврђена Беломанастирска греда, која се код Батине готово окомито спуштала у Дунав, омогућавало је непријатељу да успешно осматра и туче на великој дубини потпуно равну и мочварну леву обалу. Батински правац је имао добре прилазне путеве и прикривене рејоне за концентрисање снага и средстава. Чињеница да је он на супротној обали био и најнеприступачнији и да се непријатељ у Батини осећао и најсигурнијим, пружала је истовремено и највеће шансе за успех и за постизање почетног изненађења. Да Немци уопште нису очекивали да ће наше снаге прећи реку на том месту, види се и по томе што се код Батине налазио спој и линија разграничења између двију немачких фронтонских групација (група армија »Југ« и »Југоисток«). То уједно објашњава због чега су Немци у Батини држали релативно слабе снаге. Главна пажња немачке Врховне команде била је у том тренутку усмерена према БудиМпешти. Тамо је још 29. октобра, на упорно инсистирање Стаљина, отпочела нова совјетска офанзива. Немци су се супротставили са 35 пешадијских и 9 тенковских дивизија.

Ипак, то не значи да су Немци код Батине били изненађени, у ширем, оперативном смислу и да су њихове снаге биле слабије од наших. Напротив, из немачке оперативне документације види се да су они већ почетком новембра добро уочили да се крупне совјетске снаге концентришу у ширем рејону Сомбора и Суботице. Они су врло добро знали и оценили да ће Руси, после неуспеха код Будимпеште, потражити неки други, обилазни правац за продор преко Дунава. Знали су да ће то бити негде »јужно од Баје до ушћа Драве у Дунав«.¹⁵⁰) Једи-

150 Архив ВИИ, НАВ. НТ. 311, ф. 191, Оперативни дневник Команде »Југоисток«.

но у шта у први мах нису могли да поверују било је то да ће прелазак уследити тако брзо и без темељнијих припрема какве изискује једна тако сложена фронтоска операција. Управо зато што су код Батине били и најбоље утврђени и што је тај сектор био и најповољнији за одбрану, веровали су да ће наше главне снаге форсирати Дунав код Мохача, па чак и код Апатина. Што се тиче њихових снага, оне чак ни у почетном распореду нису биле тако слабе и инфериорне. На релативно малом одсеку фронта, браниле су се снаге јачине око две немачке и једне мађарске дивизије, многобројне квислиншке и мађарске пограничне јединице, обједињене под командом 68. немачког армијског корпуса, које је подржавало 25 артиљеријских батерија, 30 тенкова и 25 до 30 јуришних авиона и бомбардера.¹⁵¹ Чим су осетили да је »главни одсек преласка« код Батине, Немци су на тај сектор довели све расположиве резерве са осталих фронтава. У најсудбоносијем тренутку у борбама за батински мостобран, они су успели да остваре не само равнотежу него и бројну и техничку премоћ, и на земљи и у ваздуху.

ПОЧЕТАК ФОРСИРАЊА И БОРБЕ ЗА УСПОСТАВЉАЊЕ МАЊИХ МОСТОБРАНА

Покушаји да се у току 7. до 9. новембра успоставе мањи мостобрани у рејону Батине нису успели. Једино је групи капетана Бахмурова и капетана Решетова из 703. стрељачког пука пошло за руком да освоје и одрже у својим рукама мали комадић земље у ритском под-РУ⁴Ју, северно од Батине.

Тачно у поноћ 10/11. новембра, на тај мали мостобран отпочело је пребацивање првих таласа 703. пука 233. стрељачке дивизије. Право из чамаца борци су пошли на јуриш. Први и наредни таласи успели су да прошире мостобран и да са севера подиђу Беломанастирској греди и селу Батина. Међутим, сви покушаји

¹⁵¹ Исто, С. Савић, »51. војвођанска дивизија«, Шарохи, Пут к Балатону, Москва 1966.

да се дохвате њеног гребена и коте 169 и са те стране продре у село, остали су без успеха. Батина се могла заузети само директним нападом и форсирањем са Дунава. Тај задатак добила је 12. војвођанска бригада.

Једанаестог новембра пред зору, користећи јутарњу измаглицу, једна чета добровољаца 12. бригаде прешла је Дунав на малим рибарским чамцима и у силовитом јуришу избацила изненађене непријатељске војнике из првих ровова и кућа на обали Дунава. У току дана омладинци су заузели двадесетак кућа у источном делу села, учврстили мостобран и одбили неколико противнапада.

У току дана, на освојени мостобран пребачени су 1. и 4. батаљон 12. бригаде и један батаљон 572. стрелачког пука 233. совјетске дивизије. Под јаком артиљеријском и митраљеском ватром са обале, бомбардован из ваздуха, 12. новембра ујутро, на мостобран се пребацио и 2. батаљон 12. војвођанске ударне бригаде. Након тога, предузет је енергичан напад у којем је 12. бригада успела да заузме готово цело село, изузев утврђене железничке станице и гребена Беломанастирске греде. Одбијајући све чешће противнападе, батаљони су наставили да гоне разбијеног непријатеља у правцу раскрснице путева и коте 169. Другом батаљону исте бригаде успело је да се дохвати дела гребена Беломанастирске греде и повеже са деловима 703. пука, који се налазио на северним падинама гребена.

Дванаестог новембра у 11.30 часова, уз снажну артиљеријску и ваздухопловну подршку, непријатељ уводи у борбу неколико батаљона пешадије и 10 лаких тенкова и самоходних оруђа. У енергичном противнападу успева да потисне делове 12. бригаде у североисточни део села и да их опколи у рејону железничке станице, а затим да се пробије кроз борбени поредак 4. батаљона и појави се иза леђа осталих батаљона 12. бригаде. Ситуација на мостобрану постаје критична.

Истог дана у 16.00 часова, непријатељ довлачи нова појачања и предузима још жешћи противнапад. У главној улици села долази до драматичне и неравноправне борбе између наше пешадије, совјетских артиљераца и немачких тенкова. Да би зауставили продор немачких

тенкова, наши борци се бацају на њих, са бомбама у рукама и, тако рећи, голим грудима. Тако је изгинула команда 1. чете 1. батаљона. Испољавајући масован хероизам и уз крајње напрезање снага, борци 12. бригаде са тешком муком успевају да се одрже на својим положајима. Криза је достигла своју кулминацију.

Ноћу 12/13. новембра на мостобран је пребачен и 5. батаљон 12. бригаде и још два батаљона 572. стрељачког пука. Сутрадан, 13. новембра, решен да коначно ликвидира мостобран, непријатељ предузима свој до тада најјачи противнапад. После вишечасовне артиљеријске и авио припреме, убацујући у борбу све нове и нове снаге, њему полази за руком да потисне 12. бригаду и делове 233. совјетске дивизије на уски појас обале и североисточни део села.

Иако десеткована, исцрпљена и проређена, 12. бригада успева да одбије непријатељев бесомучни напад и да се одржи на том делићу освојеног земљишта.

Испоставило се да мостобрани на апатинском правцу, које су освојили делови 74. совјетске дивизије нису могли послужити као основица за даљи успешан продор и увођење нових снага. Испред тих мостобрана налазиле су се нове водене препреке и непријатељев главни одбрамбени положај. Он се налазио на дунавском насипу (званом »Дамба«), високом неколико метара. Доминирао је својом околином и био прекривен непријатељским рововима, митраљеским гнездима и топовима за непосредно гађање супротне обале. Да би изманеврисао тешко проходни терен, командант 74. дивизије упућује и свој последњи, 78. пук, 8 км северно од Апатина. 1 новила ^{се} ^{иста} слика, иако је освојио нови мостобран, пред њим су се указале нове водене препреке и непријатељ. Готово цела 74. стрељачка дивизија остала је заглављена у непрегледном блатишту на западној ооали Дунава. Једино је 3. батаљон 78. пука те дивизије успео да се, код паробродске станице Казук, приближи утврђењем насипу и главном непријатељском одбрамбеном положају на свега двадесетак метара, и ту остане све до доласка батаљона 8. војвођанске бригаде.

УВОБЕЊЕ У БОРБУ 7. ВОЈВОБАНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ И 73. СОВЈЕТСКЕ ГАРДИЈСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Ситуација на батинском мостобрану још увек је критична. Немци убацују у борбу свеже батаљоне 13. СС »Ханцар« дивизије и тек приспеле претходнице 44. пешадијске »Хох унд Дојч-Мајстер« дивизије, пребачене са италијанског фронта.

Оценивши да се постојећим снагама и распоредом непе извршити постављен задатак, маршал Толбухин, командант 3. украјинског фронта, мења свој план и наређује да се на батински правац пребаци и уведе у борбу 64. стрељачки корпус. Од команданта Главног штаба НОВ и ПО Војводине, генерала Косте Нађа, затражено је да се на батински мостобран пребаци још једна бригада НОВЈ. Испуњавајући тај захтев, командант 51. војвобанске ударне дивизије, потпуковник Срета Савић Коља, издаје наређење 7. војвођанској бригади, која се до тада налазила у 2. ешелону дивизије, да се пребаци на батински мостобран ради садејства са 12. војвођанском бригадом и совјетским снагама. Из састава 75. стрељачког корпуса, који је рокиран на апатински правац на батинском мостобрану, остављена је 233. стрељачка дивизија и препотчињена 64. корпусу. Осма војвобанска бригада и 236. совјетска дивизија упућене су на апатински правац, где се већ налазила 74. стрељачка дивизија. У Бачку су хитно пребачене 16. и 36. војвобанска дивизија, те задржане у оперативној резерви.

Рејон Батине привлаче се и 9. артиљеријска дивизија за ^аРобој као и друге бројне артиљеријске и инжињеријске јединице и средства ојачања.

Јринаестог новембра у Сомбору штаб 7. војвођанске оригаде добио је од штаба 51. дивизије наређење за покрет према Бездану, у коме се каже:

»Одмах по пријему овог наређења извршите са бригадом Усиљени марш до Бездана. За вршење гарнизоне службе у Сомбору оставите један батаљон ...«

Не губећи ни часа и остављајући у Сомбору 1. бат^аон, штаб 7. војвођанске бригаде наређује осталим

деловима бригаде да се хитно пребаце у Бездан. По веома лошем и трупима закрченом путу, који је уз то био под сталном ватром непријатељске артиљерије и авијације, 7. бригада предузима усиљени марш и у поподневним часовима истог дана стиже у Бездан (2. батаљон је у Бездан стигао тринаестог новембра у 14.00, а 3. и 4. батаљон у 15.00 часова). У Бездану штаб бригаде добија ново наређење, које због веома кратког садржаја наводимо у целини:

»Одмах по преласку ваше бригаде на положаје око с. Батина, заједно са 12. војвођанском бригадом, образујте фронт према непријатељу где се сада налазе јединице 12. војвођанске бригаде. Задатак ваш и 12. војвођанске бригаде је да заједно са Црвеном армијом протерате непријатеља са нашег сектора према селу Змајевац и да исти заузмете«.¹⁵²

На полеђини тог наређења, педантни штабни административац написао је: »По предњем поступљено!« Но, да ли ће пут до извршења тог кратког наређења и још краћег одговора бити тако једноставан, видећемо на крају битке.

Хитајући да изврши постављено наређење, штаб бригаде упућује своје батаљоне према Дунаву. Да би савладали тих неколико километара добро брањене и са надвишене супротне обале осматране комуникације, батаљонима је било потребно више од два часа. На све стране лежали су мртви и рањени борци 12. бригаде и 233. совјетске дивизије, уништена техника, запрежна возила са побијеним коњима, дрвеће исечено експлозијом артиљеријских граната, левкови авионских бомби. Код Чарде, на главном месту преласка, владао је те ноћи до тада невиђени метеж. Заједно са нашим јединицама, гацајући кроз дубоко блато, на Дунав су избијале јединице и пукови 73. гардијске дивизије. У тек испражњене чамце и скеле са рањеницима који су се враћали

¹⁵² Архив ВИИ, к. 1396, рег. бр. 2-1, штаб 3. војвођанске дивизије, оп. бр. 20 од 13. новембра 1944; С. Савић, »51. војвођанска дивизија«, Београд 1974

из Батине, одмах су се укрцавали нови таласи пешадије, артиљерије и сандуци са муницијом. Сви су се журили и желели да се што пре пребаци на супротну обалу на којој је владао још већи метеж и одакле је допирала несносна грмљавина топова и минобацача и непрекидна ватра стрељачког наоружања.

Пошто нису имале посебно место преласка и своја сопствена превозна средства, наше јединице су морале чекати на ред и пребацивале су се по деловима, тек када би се указао неки слободни понтон или скела која није била оптерећена совјетским јединицама. Због тога су избијале свађе и сукоби са совјетским командантима. У току те ноћи пребачене су само две чете 2. батаљона. Остали делови бригаде морали су се повући код Бездана, на тзв. очекујуће рејоне. Четрнаестог новембра ујутро, линија укрцавања и комуникација према Бездану поново је засута авионским бомбама, артиљеријским гранатама и минама. Наши батаљони, који су неколико пута прилазили Дунаву и враћали се назад трпели су све веће губитке од те ватре. Тако је 16 бораца 7. бригаде избачено из строја и пре увођења у борбу.

Тога дана ситуација на мостобрану била је још увек врло сложена и критична. Уочивши долазак свежих снага, непријатељ се журио да ликвидира батински мостобран. Његови противнапади били су све жешћи и готово бесомучни. Стешњени на малом простору, десетковани батаљони 12. војвођанске бригаде и 233. совјетске дивизије све теже су одолевали непријатељевим безбројним јуришима. Новопридошли делови 73. гардијске дивизије и 7. војвођанске бригаде, одмах из чамаца и скела упућивани су у прву борбену линију.

Искористивши краћи предах између два непријатељска противнапада, 2. батаљон 7. бригаде и 3. батаљон 214. совјетског пука, сменили су са положаја испред коте 169. исцрпљене делове 2. батаљона 12. бригаде. У току дана пребачене су још две чете 3. батаљона 7. бригаде и два батаљона 209. стрељачког пука, који су сменили са положаја 1. батаљон и остатке 4. батаљона 12. бригаде. Пети батаљон 12. бригаде остао је и даље на положају. Уз снажну подршку совјетске артиљерије,

те снаге су не само зауставиле и одбиле све наредне непријатељске противнападе већ су успеле да поврате и изгубљене положаје у селу Батина. Нарочито тешке борбе вођене су у преподневним часовима у источном делу села, где су се искрцали делови 214. стрељачког пука и 3. батаљон 7. војвођанске бригаде. Право са скела и чамаца, они су морали ускакати у поново поседнуте ровове и утврђене куће на десној обали Дунава. Непријатељ је у борбу на том сектору убацио још два батаљона пешадије и неколико тенкова и самохотки. Покушао је да се пробије до скелског пристаништа, раздвоји наше снаге на два дела, набаци их на Дунав и делимично опколи у северозападном делу села. У поподневним часовима, после огорчених борби прса у прса, осујећени су сви непријатељеви покушаји да оствари своју замисао. Пробијајући отворе на зидовима кућа и ограда, наше јединице су потискивале непријатеља према железничкој станици и успеле да преотму око 500 метара положаја. У току првог дана борбе, погинула су четири, а рањено је 45 бораца из јединица 7. бригаде.¹⁵³⁾

СТРАВИЧНА КОТА 169

Тригонометријска тачка 169, коју су борци 7. и 12. бригаде прозвали »стравична« и »крвава кота«, а у народу позната под називом »Пирамида«, добила је тада Изузетан војно-тактички, а заједно са котом 205 и оперативни значај за успостављање и проширење батинског мостобрана. Непријатељ је упорно и грчевито настојао да задржи тај истурени гребен Беломанастирске греде и природни земљишни бастион са кога је успешно тукао и контролисао не само обале Дунава већ и једине прилазе који су из Бездана водили до њега. Могло се тврдити да је онај ко у својим рукама држи к. 169 господар не само Батине него и њене непосредне околине.

153 Архив ВИИ, к. 1400, рег, бр. 47-1/3.

Преузевши положаје 2. батаљона 12. бригаде, који су на појединим секторима били удаљени свега 30 до 50 метара од непријатељевих ровова, сада већ комплетан 2. батаљон 7. бригаде искористио је краткотрајно затишје да поправи порушене ровове и заклоне, припреми оружје за ноћно гађање и добро осмотри непријатељеве положаје. Са утврђених положаја на гребену Беломанастирске греде и дуж југозападне ивице увале, која се са коте 169 спушта према цркви и центру села Батина, на сваки покрет наших бораца отварања је бесомучна стрељачка и митраљеска ватра. Крајем дана ватра се мало стишала. Изгледало је да је непријатељ посустао и да до зоре неће предузимати нове противнападе. Тако су обично радили. Већину својих напада Немци су изводили у зору ...

Изненада, када се то најмање очекивало још увек скучени батински мостобран засут је ураганском артиљеријском и минобацачком ватром. Борци спонтано потражише дубље заклоне. Најбоље су прошли они који су били ближе непријатељевим рововима. У 18.00 часова непријатељ је отпочео један од својих најжешћих јуриша на браниоце мостобрана.

»... Из мрака излетеше црне фигуре Немаца са шлемовима. Уз поклике, непријатељ је кретао на јуриш. Ракете запараше небо. Јарка жута светлост расу се над виноградима. Немачки бајонети злокобно су светлуцали. — Чекај тамо! Не пуцај пре мене! — одјекну кроз ноћ глас команданта батаљона Буре Рамаса ...
Плотуни сукнуше из ровова као један. Непријатељски ред се пови, застаде а затим попаде по земљи. За Немце то је оила кобна грешка. Положај са кога је био далеко је виши и у благом паду спуштао се према винограду и рововима 2. батаљона. У таквој ситуацији Немцима није помогло ништа што су легли. Налазили су се на чистини и узвишењу, осветљени ракетама, те су и у лежећем ставу представљали одличну мету нашим борцима. Други стрељачки строј зауставио се код првог пометен његовим застојем...

Концентрична ватра трајала је око двадесет минута. Немци почеше у паници да се повлаче према »пирамиди«. Међутим, мало их је стигло до ње. Косина од винограда до коте, остала је прекривена лешевима Немаца...»¹⁵⁴

¹⁵⁴ Одломак из књиге »Сећања бораца 7. војвођанске бригаде«, Нови Сад 1976, стр. 204 и 205.

У следећи противнапад непријатељ је пошао без претходне артиљеријске припреме. Поново је нападао у више таласа. Главни удар наносио је дуж гребена, на споју између делова 2. батаљона 7. бригаде и 214. совјетског пука. Тамо се налазила 2. чета, којо^м је командовао Андрија Мацко, стари и искусни борац сремских јединица. Не обазирјући се на своје губитке, гоњени повицима својих старешина, Немци су продрли у ровове 2. чете. Борило се гушањем и кундачењем. Мало је требало па да Немци овладају са тих стотинак метара гребена испред коте 169. У критичном тренутку, командант 2. батаљона 7. бригаде и командант 3. батаљона 572. стрељачког пука, који се налазио на супротној страни гребена, предузимају бочне противјурше на уклињеног непријатеља. Немци су се за тренутак збунили и почели да беже назад. Противнапад наших јединица заустављен је ураганском ватром из бетонских утврђења и ровова са коте 169 и увођењем у борбу непријатељске резерве јачине једног батаљона. Наше и совјетске јединице биле су принуђене да се врате на своје полазне положаје. Остатак ноћи протекао је у сређивању јединица и поправци нарушеног система одбране. На мостобран су пребачени и преостали делови 3. батаљона. Четврти батаљон 7. бригаде морао је још једном да се врати у Бездан. Предност у пребацивању поново су имале совјетске јединице, а пре свега противтенковска артиљерија и артиљерија за подржавање. Изузетак је направљен према 3. батаљону 12. бригаде, који је пребачен на мостобран ради смене исцрпљеног и преполовљеног 5. батаљона.

Пребацивши на мостобран главнину своје дивизије, командант 73. гардијске дивизије, генерал Козак, и командант 51. војвођанске дивизије, потпуковник Савић, доносе одлуку да у току наредног дана предузму општи напад ради овладавања котом 169, утврђеном тачком У рејону железничке станице и преосталим делом села Батина.

Према тој одлуци 2. батаљон 7. бригаде и два батаљона 214. стрељачког пука добили су задатак да овладају котом 169 и садејствујући деловима 233. стрељачке

дивизије, са северозападне стране гребена, продуже своје наступање према коту 205. За подршку тих јединица одређен је већи део дивизијске и корпусне артиљерије и реактивних минобацача. Трећи батаљон 7. бригаде и 209. стрељачки пук 73. дивизије добили су задатак да заузму утврђену железничку станицу, док су делови 12. војвођанске бригаде и делови 211. пука имали задатак да дејствују на централном делу мостобрана и дуж главне улице у селу Батина.

»... Након извршених ирирема и попуне муницијом, 15. новембра у 7.30 часова отпочела је снажна артиљеријска ватра са леве обале Дунава. У тридесетоминутној ураганској артиљеријској ватри учествовале су и каћуше, које су борци 7. бригаде радосно поздравили и први пут чули из непосредне близине. У 8.00 часова, када је артиљерија пренела своју ватру по дубини непријатељеве одбране, дат је знак за почетак општег јуриша наших и совјетских јединица. Из око 3.000 грла, на ширини око 1.500 метара, од Дунава до коте 169, одјекнуло је громогласно и отегнуто руско 'Урраа!' измешано са поклицима наших бораца: 'Напред' и 'Јуриииш!'...

Још у току ноћи уочи напада, бомбашке и јуришне групе 2. батаљона успеле су да се подвуку и ликвидирају неколико иступних непријатељевих утврђења и бункера на коту 169. Предводећи једну такву групу, на самој коту 169, јуначки је погинула Олга Бановић, политички комесар 2. чете 2. батаљона 7. војвођанске бригаде.

Немци су огорчено бранили коту 169. Ту се буквално морало јуришати на сваку избочину, на сваки ров и проливати крв за сваку стопу тог дела барањске земље. Непријатељеви митраљежи косили су наше редове, али су борци и даље јуришали. Дан је већ увелико одмакао, а »пирамида« се још увек држала. Магла и дим су повремено дизали свој вео да би открили стравични приказ: 'крвава ката' била је прекривена деловима људских тела, разбацаног оружја и уништене технике .. «¹⁵⁵

Борци 7. бригаде решили су да сви изгину, али и да заузму и задрже коту 169.

Збуњени одлучношћу наших бораца и енергичним продором левокрилне чете 2. батаљона и делова 214. пука, који су све више заобилазили коту и са истока и

155 Из књиге Н. Божића »Батинска битка«, Бгд. 1978, стр.

са запада, Немци су најзад попустили и одступили на следећу линију одбране која је била удаљена око 1 км јужно од коте 169. На гребену коте 169 остало је око 400 мртвих непријатељских војника. Заробљено је само 13 војника. Заплењена су три тешка минобацача, четири пушкомитраљеза и око 300 пушака. Уништен је један тенк и један тешки митраљез.

И 51. војвођанска дивизија претрпела је тога дана тешке губитке. У четворочасовној борби, само у 2. батаљону 7. бригаде било је 49 рањених и погинулих бораца. Међу њима се налазило 19 водних и четних руководаца, што представља две трећине руководећег кадра батаљона. Приликом последњег јуриша на коту 169 рањен је и командант батаљона Буро Рамас. Иако тешко рањен, остао је на освојеној коти и наставио да командује батаљоном до завршетка битке. Рањен је и Бора Везилић, заменик комесара батаљона и омиљени борац и руководилац.

Средивши своје редове и убацујући у борбу остале делове 31. и 13. СС дивизије, разбијене остатке усташко-недићевских и мађарских јединица, непријатељ је упорно настојао да поврати изгубљене положаје. Очекујући противника и угледајући се на искусније совјетске борце, наше јединице су почеле копати ровове, преуређивати старе и заузете непријатељеве положаје и утврђивати се на достигнутој линији. Извршена је хитна попуна муницијом и евакуисани су готово сви рањеници. Један број рањеника је и даље остао на положају, јер није било довољно људи за њихово извлачење, а непријатељски противнапад очекивао се сваког тренутка. Сем тога, у јединицама је остао врло мали број болничарки (само у току 15. новембра из 2. и 3. батаљона из строја је избачено 10 болничарки). Да би сачувао заузету коту, штаб бригаде је упутио 2. батаљону противтенковски вод бригаде, док је генерал Козак на тај сектор убацио и једну батерију противтенковских топова.

После јаке једночасовне артиљеријске ватре, непријатељ је у 16.00 часова отпочео нови противнапад на коту 169. У борбу је убацио тенкове и самохотке типа »фердинанд«, који су били принуђени да се крећу само

гребеном, док је пешадија покушавала да заобиђе »пирамиду« са западне и источне стране. У почетку, Немци су се кретали полако и опрезно. Њихози тенкови су заостајали да би боље осмотрили своје циљеве и сачекали пешадију, која је све више заламала својим крилима. У тренутку када је борба на крилима достигла своју кулминацију и претворила се у борбу »прса у прса«, непријатељеви тенкови су нагло повећали брзину и кренули право на коту. Ту их је сачекала јака ватра наших противтенковских пушака и руских противколаца. Након што су им уништена два тенка, прво су застали, а затим кренули назад. Зауостављена је и непријатељска пешадија. У том противнападу уништене су и две наше противтенковске пушке са посадом.

За време драматичне битке за коту 169, напад наших снага у селу одвијао се далеко спорије. Непријатељ је грчевито бранио сваку кућу, сваки ров, подрум, пропуст на железничкој прузи. Са приближавањем наших јединица железничкој станици, попречном насипу и окуци пута, његов отпор је био све жешћи. Напредовало се споро и тешко, корак по корак . . . Тога дана 3. батаљон 7. бригаде успео је да заузме свега десетак непријатељских ровова и око 30 кућа. Пошто су одбили неколико противнапада, заједно са деловима 209. пука и јединицама 12. бригаде кренули су поново напред према железничкој станици, копајући нове пролазе кроз зидове кућа и насип железничке пруге. Током дана, непријатељска авијација напала је више пута узастопно и сручила нове тоне бомби на порушену Батину.

ЖЕЛЕЗНИЧКА СТАНИЦА У БАТИНИ

Ноћу 15/16. новембра инжењерци 5. понтонско-мостовне бригаде успоставили су понтонски мост на Дунаву. Иако је носивост и капацитет тога моста била свега 16 тона, преко њега су покуљале нове совјетске и наше јединице. До зоре на мостобран су прешли преостали делови 73. гардијске дивизије и 3. батаљон 12. војвођанске бригаде, који је сменио са положаја 5. батаљон те бригаде. Ослобођене скеле и понтони искори-

штени су за пребацивање артиљерије, самохотки и бојних комора. У току наредног дана на мостобан се пребацила и сва пуковска и дивизијска артиљерија 73. и 233. совјетске дивизије и један дивизион самоходне артиљерије. Због дејства непријатељске авијације мост је преко дана расклапан и прикриван у рукавцима Дунава.

Шеснаестог новембра ујутро непријатељ је увео у борбу тек приспеле делове 44. немачке пешадијске дивизије («Нах унд Дојч-Мајстер»), која је пристизала са италијанског фронта, и покушао још неколико пута да поврати изгубљену коту. Добра видљивост, брисани простор и ефикасна подршка совјетске артиљерије онемогућила је те покушаје.¹⁵⁶⁾

Да би се постигло боље садејство и повезаност јединица, те да би се продужио напад у правцу коте 205, генерал Козак уводи на правцу 2. батаљона 7. војвођанске бригаде преостале делове 214. стрељачког пука. И iscrпљен у тродневним и огорченим борбама за коту 169, 2. батаљон 7. бригаде спушта се у село Батина, где краће време остаје у резерви ради одмора и попуне.

Железничка станица Батина налази се на јужној периферији села и десној обали Дунава. Неколико добро утврђених станичних зграда повезаних подземним саобраћајницама са рововима, бункерима и митраљеским гнездима на проширеном станичном платоу и насипу железничке пруге високом 1,5 до 2 метра сачињавало је ову непријатељеву утврђену отпорну тачку. Високи водостај Дунава који се излио из свог корита, мочварно земљиште и велики брисани простор око станице, обезбеђивали су браниоцу идеалне услове за упорну одбрану и организацију ефикасне ватре у свим правцима. Стрељачком и митраљеском ватром могла се успешно тући не само ближа околина станице, него и читав одсек прелаза код Батине, па и супротна обала

¹⁵⁶ У чланку генерала Шарохина тврди се да су Немци у противнападима на к. 169 употребили 20 до 25 тенкова и авијацију. У немачкој документацији нисмо нашли потврду тог податка. Највероватније је да је ту употребљена само једна тенковска чета (10 до 12 тенкова), јер је капацитет тога правца врло скучен и недовољан за употребу већег броја тенкова.

Дунава. У својој нозадни и дуж насипа железничке пруге, та истурена отпорна тачка била је чврсто повезана са првим одбрамбеним положајем непријатеља на десној обали Дунава. Попречним, каменитим путем који је спајао станицу са југоисточним делом села и комуникацијом Батина—Змајевац, станица је била чврсто ослоњена и на 2. непријатељеву одбрамбену линију, која се налазила у подножју Беломанастирске греде и пружала се паралелно са утврђеним насипом железничке пруге. Између та два насипа, путног и железничког, у чијој се правоуглој југоисточној основи налазила утврђена железничка станица, простирала се повећа ливада, која се због обилних падавина и изливених вода Дунава претворила у право блатиште. Источно и југоисточно од станице, на пошумљеној ади (данас »Зелено острво«) налазила су се непријатељева јача борбена обезбеђења, која су са те стране непосредно контролисала обалу Дунава. Са надвишавајуће ивице Беломанастирске греде, где се налазила 3. линија ровова и са њених југоисточних падина, остварена је вишекатна ватра и ефикасна подршка многобројне немачке артиљерије и укопаних самоходних и артиљеријских оруђа 92. немачке мото-механизоване бригаде. Дакле, био је то један солидно изграђен и целисходно повезан систем одбране. Задатак да разбије тај утврђени систем на чијем се најистуренијем делу налазила железничка станица добили су: 7. бригада, 3. батаљон 12. бригаде и 209. пук 73. гардијске дивизије. За подршку напада одређен је један дивизион самоходних топова 76 мм, који се те ноћи пребацио у Батину и артиљерија са леве обале Дунава.

Заузимајући зграду по зграду и улицу по улицу, 3. батаљон 7. бригаде успео је у току дана да се приближи и подиђе железничкој станици. Његов задатак је био да уз подршку једне батерије самоходних топова нападне станицу са фронта, са јужне ивице кућа у захвату железничке пруге и десне обале Дунава. Главнина 209. стрељачког пука и 3. батаљон 12. бригаде напали су дуж главне улице и пута Батина—Змајевац, где се налазила 2. непријатељева одбрамбена линија, заобилазећи станицу са запада. Да би олакшао задатак

3. батаљона, командант 7. бригаде, мајор Јешић, убацује у борбу и тек приспели 2. батаљон, који се одмарао у Батини после смене са коте 169. Нападајући на споју 3. батаљона 12. бригаде и 209. совјетског пука, тај батаљон је имао задатак да пробије непријатељску одбрану на попречној цести између железничке станице и главне улице и садејствује 3. батаљону у нападу на железничку станицу и 209. пуку у овлађивању 2. линијом одбране. На пошумљену аду југоисточно од железничке станице усмерени су делови 4. батаљона који се тога дана почео пребацити преко Дунава.

У први сумрак, након коректуре и груписања отпочела је грмљавина корпусне, дивизијске и пуковске артиљерије и минобацача. Концентрисана на врло мали али маркантан просторни циљ — железничку станицу и насипе путних комуникација, артиљеријска припрема напада била је врло ефикасна. Посебно психолошко дејство поново су изазвале светлеће бразде реактивних минобацача — «каћуша». Непријатељ се није збунио. У рововима пуног профила, заклонима и пропустима дуж насипа, непријатељ је успео да сачува живу силу и да нашу пешадију обаспе густом и убитачном ватром из стрељачког наоружања. Упркос тако жилавом отпору, 3. батаљон је у првом налету успео да истера непријатеља из првих ровова у непосредној близини станице. Најдаље је продрла левокрилна чета, којом је командовао Илија Свилокос Ика. Газећи кроз воду и користећи ивицу реке као заклон, она је борбом прса у прса очистила ровове на обали Дунава и заобишла железничку станицу са источне стране. Највећи отпор непријатељ је пружио са попречне цесте на коју је нападао 2. батаљон 7. бригаде, а делом и 3. батаљон 12. војвођанске бригаде. Већ у првом налету 2. батаљон, којим је сада командовао Душан Билас (после Рамасовог рањавања), успео је да заузме преосталих десетак кућа и истурених ровова, али је испред попречног насипа наишао на једну чисту и равну пољану са жичаним препрекама на којој је упао у жестоку унакрсну митраљеку и концентричну стрељачку ватру.

Подржан једним дивизионом самоходне артиљерије, 3. батаљон 12. бригаде и делови 209. стрељачког пука

нападали су дуж главне улице и комуникације према Змајевцу. Ломећи узастопни отпор, они су убрзо избили на југозападну ивицу села. Ту, у усеку пута, жестоко су се сукобиле руске јединице са самоходним оруђима и једна немачка оклопна колона са пешадијом која ју је подржавала. После краћег и жестоког окршаја и великих обостраних губитака, Немци су коначно протерани из села према раскрсници путева и коти 153. То је омогућило левокрилном батаљону 209. пука и 3. батаљону 12. бригаде да упадну у прве ровове на насипу пута према Змајевцу, где се налазила 2. непријатељева одбрамбена линија. Железничка станица се нашла у полуокружењу.

Батерија самоходних оруђа која је подржавала напад 3. батаљона 7. бригаде није имала великог избора. Једини правци којим су се могле кретати те челичне грдосије, после изласка из Батине, били су насипи железничке пруге и цесте према Змајевцу, мада толико уски да су омогућавали кретање само у колони по један. Од јаке противтенковске ватре, већ у првом налету, запаљене су три самохотке. Остале су застале да им пешадија очисти пут и подржавале напад као укопане ватрене тачке.

У тренутку када су се деснокрилне совјетске јединице изравнале са његовим борбеним поретком и спуштајући се са узвишених положаја почеле приближавати железничкој станици са западне стране, командант 7. бригаде, Милан Јешић Ибра, предузима јуриш на утврђену железничку станицу. Спотичући се о бодљикаву жицу, кратере артиљеријских граната и не обазирјући се више на брисан простор и густу ватру, борци су за час претрчали преосталих стотинак метара и ручним бомбама засули непријатељске ровове и утврђену станичне зграде.

У станицу је прва упала 1. чета 3. батаљона на челу са својим одважним командиром Илијом Свилокосом. Митраљесци Андрија Чатак и Слободан Ушљебрка својим рафалима направили су праву пометњу у збуњеним непријатељским редовима. За Свилокосом и његовим

борцима нису заостајали ни заменици командира 2. и 3. чете, Никола Гудурић и Милорад Владисављевић, који су у току јуриша преузели команде уместо рањених командира. У 19.00 часова престао је сваки непријатељев отпор. Потпуно разбијен, он се са железничке станице ужурбано повлачио према Змајевцу. Истовремено су и делови 4. батаљона, после успешног искрцавања и краће борбе прса у прса, протерали немачка борбена обезбеђења са пошумљене аде, југоисточно од железничке станице и спојивши се са деловима 3. батаљона, продужили гоњење разбијеног непријатеља.

Недалеко од станице, код подвожњака, непријатељ је имао још једну отпорну тачку, одакле је покушао да заустави наше напредовање. После краће борбе и захваљујући крилним дејствима делова 7. бригаде и 209. пука, преко ливаде у подножју Беломанастирске греде, непријатељ је морао да се повуче све до окуке пруге — 2 км јужно од железничке станице. Батина је коначно остала иза лећа наших бораца. Уводећи у борбу новопристигле батаљоне 44. пешадијске дивизије, непријатељу је пошло за руком да на прилазима коти 205 заустави даље напредовање пукова 73. гардијске дивизије. Тако се 16/17. новембра нова линија мостобрана протезала од окуке рукавца Шаркањ Дунав и атара »Врбље«, преко раскрснице путева на коти 153 до окуке железничке пруге и коте 85, на јужном врху пошумљене аде. Свој неуспех код Батине, непријатељ је тога дана покушао да објасни премоћу наших снага и увођењем у борбу совјетских тенкова (вероватно да су оклопне самохотке са 76 мм замењене тенковма — примедба Н. Б.). Тако се у Оперативном дневнику Команде Југоисток наводи:

»... Непријатељ који сталио појачава снаге у Батини, подржан тенковима, потиснуо је наше јединице на југозападну ивицу Батине ...«

»Ситуација код 68. армијског корпуса је врло озбиљна. Код Батине су наше снаге потиснуте од непријатеља који се стално појачавао. Јуче је линија поново заузета, а онда потиснута 500 метара— 1 км ....«

»На мостобрану Батина, непријатељ је са обе стране железничке линије са 10 тенкова продро у нашу главну одбрамбену линију на ширини од 400 м. Уништено 5 тенкова.«¹⁵⁷

Због великих губитака — око 200 бораца избачених из строја — из борбе је повучен и 3. батаљон 12. бригаде и пребачен на леву обалу Дунава, где су се већ прикупили и остали батаљони те бригаде. За пет дана борби на батинском мостобрану, из строја је избачено 613 бораца 12. бригаде. Међу њима се налазило и 88 руководилаца.¹⁵⁸

У борбама за железничку станицу погинуло је осам бораца 7. бригаде, а 42 су рањена.¹⁵⁹ Заплењена су два пушкомитраљеза и око 20 пушака.

БОРБЕ У ВРБОВОМ РИТУ

Наредна два дана протекла су без већих промена. На сектору 7. бригаде непријатељ је огорчено бранио сваки метар путне и железничке комуникације и сваку увалу Беломанастирске греде. ЈТомећи тај отпор, 7. бригада је напредовала у току 17. новембра свега 500 метара према Змајевцу. Њени губици били су четири погинула и 22 рањена борца. Заплењена су два пушкомитраљеза, 15 пушака, четири пиштоља и 20.000 метака.¹⁶⁰ У току 18. новембра, уз повремене противнападе, непријатељу полази за руком да заустави даље напредовање 7. бригаде и 209. совјетског пука. Тога дана, погинуло је 6, рањено 39 бораца.¹⁶¹ Да би избегао веће губитке од непријатељеве артиљеријске, минобацачке и

157 Архив ВИИ, НАВ.НТ.ф. 131, стр. 370—384 превода.

158 Зборник докумената о НОР-у, том I, књига 19, стр. 233. Према извештају штаба 12. војвођанске бригаде, у току тих драматичних борби на батинском мостобрану, 12. бригада је уништила два тенка, два камиона са војском, једну амфибију и око 1.400 војника.

159 Архив ВИИ, рег. бр. 47/1 Н 1400, Оперативни дневник штаба 7. војвођанске бригаде за дан 16. новембра 1944.

160 Исто, за дан 17. новембра 1944.

161 Исто, на дан 18. новембра 1944.

ваздухопловне ватре, штаб бригаде оставља у 1. борбеној линији само 4. батаљон, а 2. и 3. батаљон за око 800 метара иза 1. борбене линије у 2. и 3. борбеном ешелону. Примена тако дубоко ешелониране одбране у тој фази борбе показала се целисходном, јер је непријатељ уводећи у борбу свеже батаљоне 44. пешадијске дивизије, управо на сектору 7. бригаде, покушавао да поврати изгубљене положаје и поново овлада селом Батина.

Борбе у »Врбовом риту« — како су борци 7. бригаде називали невелики део земљишта око насипа железничке пруге Батина—Змајевац, остале су у сећању бораца не само због релативно великих губитака (за три дана из строја је избачено око 100 бораца), већ и због незавидног и инфериорног положаја. У својим плитким рововима на тепсијастој и подводној равници, они су представљали идеалну мету за немачке минобацаче и снајпере начичкане по ободу Беломанастирске греде и по дрвећу на северној ивици шуме Блажевица.

Шуму је требало што пре заузети и избити на њену супротну страну, североисточно од Змајевца. Одбивши један јачи непријатељски противнапад и убацивши у борбу и 3. батаљон, штаб бригаде је 19. новембра покушао да пробије утврђене непријатељске положаје. После неколико безуспешних покушаја и претрпљених губитака (четири погинула и 69 рањених бораца),¹⁶² 7. бригада се морала задовољити само мањим побољшањем својих положаја. У покушају да заобиђе непријатељски бок на Дунаву, 1. чета 3. батаљона је успела да се домогне једног дела шуме, али је у непријатељском противнападу скоро преполовљена. У борби прса у прса јуначки је погинула Бурђа Ускоковић, помоћник комесара те чете.

Осамнаестог новембра на апатинском правцу у борбу је уведена и 8. војвођанска бригада 51. дивизије НОВЈ. Батаљонима те бригаде требало је пуна три дана да заузму део утврђеног насипа код паробродске станице Казук и пустаре Моњорош. Да би се дошло до добро утврђеног насипа, који су браниле јединице озло-

¹⁶² Оперативни дневник штаба 7. бригаде за 19. новембар 1944. и С. Савић, »51. војвођанска дивизија«, Бгд. 1974, стр. 42.

глашене »Бранденбург« дивизије, наши и совјетски борци морали су да газе дубоку воду и глиб и да јуришају на сваки комад суве земље коју је непријатељ посео. Борбени елан и масовни хероизам наших бораца дошао је до пуног изражаја.

Деветнаестог новембра на батински мостобран пребачени су још једна совјетска дивизија — 19. стрељачка и бројна артиљеријска ојачања. Био је то погодан тренутак да се приступи пробоју нове непријатељске одбрамбене линије, која се на свом централном делу ослањала на добро брањену коту 205, а на крилима на утврђена упоришта у селима Драз и Змајевац. Тога дана (стицајем околности то је био и дан совјетске артиљерије), отпочела је и вишечасовна артиљеријска и авио припрема. По утврђеном плану, на утврђене немачке положаје, ширине од свега неколико километара, сручила се ураганска ватра из преко 1.000 артиљеријских и минобацачких цеви и тешких авионских бомби. Земља је задрхтала од потреса и грмљавине, а ката 205 се задимила од експлозија топовских граната и авионских бомби. Изгледало је да после тако паклене ватре наша и совјетска пешадија неће имати тежак задатак. Међутим, испоставило се да су Немци благовремено предузели све потребне мере да сачувају своју живу силу — маневар по дубини својих положаја и коришћење природних и вештачких заклона. У тренутку када су совјетски пукови кренули на коту 205, немачки положаји су поново оживели и совјетску пешадију сачекали убитачном стрељачком и митраљеском ватром.

Напад је продужен и у току наредног дана. Кориштећи се јучерашњим искуством, артиљеријска припрема је била далеко ефикаснија. Више није тукла само одређену просторију, већ првенствено откривене и утврђене циљеве. Са пешадијом је остварена ужа сарадња и садејство. Газећи преко поплављеног и мочварног земљишта, деловима 19. стрељачке дивизије пошло је за руком да заобиђу лево крило немачког фронта и после

жестокe борбе заузму село Дрaж. Истовремено је и осталим совјетским снагама — 233. и 73. совјетској дивизији — после неколико узастопних јуриша, успело да овладају котом 205 и 206.

Међутим, непријатељ се није лако помирио са губитком тих, после коте 169 и села Батине, најјачих топографских положаја. Још у току исте ноћи он уводи у борбу Оклопни гренадирски батаљон и делове 131. гренадирског пука — своју последњу резерву и успева да поврати изгубљене коте.¹⁶³ У драматичној борби, после тако жестоког немачког противнапада и изненадне појаве великог броја немачких тенкова, неки делови 209. гардијског пука нашли су се у окружењу.

НАЈТЕЖИ ДАН 4. БАТАЉОНА

Да би олакшао положај свог деснокрилног суседа, командант 7. војвођанске бригаде упућује 4. батаљон на падине Беломанастирске греде, у рејон коте 136. Истовремено са осталим батаљонима, он предузима општи напад у правцу Змајевца. У првом јуришу, 2. и 3. батаљону пошло је за руком да се домогну шуме Блажевица и да је, до краја дана 20. новембра, ломећи непријатељев узастопан отпор, потпуно очисте и утврде се на њеној југозападној ивици. Избијањем на ту линију, батински мостобран се проширио за још два километра и тиме сасвим приближио апатинском, чија се десна ивица, у том тренутку, налазила код пустаре Моњорош и Велики Казук.

Четврти батаљон 7. бригаде имао је тога дана најтежи задатак. Био је то, вероватно, и најтежи дан у његовој историји. Да би деблокирао делове 209. пука и омогућио му лакши пробој из окружења, он је морао да напада преко једне повеће увале, на чијој се горњој ивици налазио утврђени немачки положај. Још у току подилажења, он је засут јаком стрељачком и минобачачком ватром. На самом излазу из јаруге, борци тог оатаљона засути су ручним бомбама одозго. Захваљу-

¹⁶³ Архив ВИИ, НАВ. НТ. ф. 191., стр. 407 и 408 превода.

јући крајњем пожртвовању борачког и, пре свега, старишког кадра тог батаљона, заузети су непријатељски положаји. У гушању и кундачењу по непријатељским рововима, борци 4. батаљона нису ни приметили да су се према њима пробијали и опкољени делови 209. пука и да су се нашли у домену њихове ватре. Мало је недостајало", па да се та краткотрајна забуна претвори у трагедију. Извршивши постављени задатак, већ преполовљени 4. батаљон повучен је у састав бригаде, где остаје у резерви. Тога дана из строја 7. бригаде избачено је 115 бораца и руководилаца — погинуло је 29, а рањено 86. Били су то и највећи дневни губици од почетка батинске операције. Од руководилаца погинули су комесар чете Иван Рокић, командир чете Иван Оптић Брица, делегат вода Александар Белошевић, водник Петар Ранитовић. Из строја је избачено још шест водних и четних руководилаца.¹⁶⁴

Губитак шуме Блажевица, проширење мостобрана на његовом десном крилу и избијање 7. бригаде непосредно пред Змајевац, забринуло је непријатељско командовање. Вероватно га је плашила могућност упућивања наших снага ради дубљег обухвата његовог десног крила и у сусрет 8. бригади и деловима 75. стрељачког корпуса код Казука и Моњороша. Немајући довољно снага да покрије тај велики међупростор, он концентрише своју артиљеријску и минобацачку ватру на положаје 2. и 3. батаљона 7. бригаде, између железничке комуникације и десне обале Дунава.

Да би отклонио непосредну опасност од напада на Змајевац, он у току 21. новембра предузима још једна јачи противнапад на том сектору. Ради тога, немачко командовање упућује у Змајевац око два батаљона 13. СС »Ханцар« дивизије, један батаљон 131. гренадирског пука и неколико тенкова и самохотки 92. мото-механи-

¹⁶⁴ Наредбом штаба 7. војвођанске бригаде од 24. новембра за јуначко држање у тој борби похваљени су следећи борци и руководиоци 4. батаљона: Јуре Кошар, Сава Чадовић, Љуба Панић, Бранко Урошевић, Недељко Бугарски, Фрања Рипер, Андрија Матуш, Марија Керић, Благоја Бошњаковић, Борће Станковић, Евица Казимировић, Иван Једуш, Иван Гавран, Борће Чоловић, Лука Миладиновић, Недељко Деспотовић, Здравко Ничеревић и Стјепан Ничеревић.

зоване бригаде и Оклопног гренадирског батаљона. У први сумрак, без уобичајене артиљеријске припреме, те снаге предузимају напад на споју између 2. батаљона 7. војвођанске бригаде и делова 209. гардијског пука. Искористивши првобитно изненађење и остављајући јаче заслоне према 2. батаљону, непријатељ је успео да се уклони за око 500 метара у наш борбени поредак. Оријентишући део снага кроз увалу у правцу коте 136 и у бок 209. гардијског пука, он је наставио даље продирање према Батини, дуж насипа железничке комуникације и обода Беломанастирске греде. Ситуација постаје критична. У таквој ситуацији, командант 7. бригаде, Милан Јешић Ибра, захтева од команданта 2. батаљона своје бригаде и команданта левокрилног батаљона 209. гардијског пука да ударе у бок уклињеног непријатеља, прикупља око себе чету из резерве, штапске писаре, курире и делове 4. батаљона, који су се тек спустили са коте 136 и полази у сусрет непријатељу који продире комуникацијом. У краткој, али жестокој сусретној борби непријатељски продор је заустављен. Напад који су у том тренутку у његове бокове извршили делови 2. батаљона и левокрилне јединице 209. пука, довео је непријатеља у тешку ситуацију. Остављајући на бојишту једанаест погинулих и већи број рањених, непријатељ је почео безглаво повлачење према Змајевцу. Ништа боље нису прошли ни они делови који су већ дубоко зашли у јаругу. Осетивши да се улаз у јаругу поново затвара, њих је захватила паника. То је омогућило деловима 209. пука не само да поврате своје положаје него и да нанесу тешке губитке и потпуно разбију те делове 13. СС дивизије. У том противнападу погинула су четири борца 7. бригаде.¹⁶⁵

У жељи да искористи пометњу непријатеља, 2. батаљон је покушао да »на леђима непријатеља« продре У утврђено фашистичко упориште Змајевац. Непријатељ се у међувремену средио и са припремљених положаја и утврђених зграда пружио жестоки отпор. Без истовремене подршке својих суседа и артиљерије, 2.

¹⁶⁵ Оперативни дневник штаба 7. бригаде за дан 21. новембар, Архив ВИИ, к. 1400. рег. бр. 47-1/3.

батаљон је био принуђен да се врати на своје полазне положаје. Тако се тај успешан продор у село Змајевац завршио као јаче насилно извиђање. Уништен је један тешки митраљез и заплењена једна тромблонска пушка.

СЕДМА БРИГАДА ЗАУЗИМА ЗМАЈЕВАЦ

Двадесет и првог новембра, Војни савет 57. армије наређује штабовима 64. и 75. стрељачког корпуса да обнове нападе, те да уведоћи у борбу своје друге ешелоне и уз подршку армијске артиљеријске групе, пратеће артиљерије и Самоходног артиљеријског пука споје батински и апатински мостобран. Пошто се главнина 64. стрељачког корпуса оријентисала гребеном Белома-настирске греде и правцем села Драз—Дубошевица, 7. војвођанској бригади наређено је да у тесном садејству са 209. гардијским пуком заузме села Змајевац и Сузу, и продужи своје дејство дуж комуникације према Кнежевим виноградима.

Ради извршења постављеног задатка, штаб бригаде упућује у први ешелон, на батински мостобран, тек приспели 1. батаљон. Био је то последњи батаљон не само 7. војвођанске бригаде, који до тада није учествовао у операцији, већ и последња резерва 51. војвођанске дивизије — одморан, добро наоружан и попуњен до пуне формације (21. новембра батаљон је имао 446 бораца и 29 другарица). Скоро четвртина батаљона била је наоружана руским аутоматима. Поред 24 пушкомитраљеза, Пратећа чета је имала четири тешка митраљеза, четири минобацача 82 мм и четири противтенковске пушке.¹⁶⁶ Први батаљон је био просто предодређен за извршење тог задатка. За разлику од осталих јединица 51. дивизије, које су одмах после пријема руског наоружања увођене у борбу, 1. батаљон је имао десетак дана више и за то време је извршио прва гађања и обуку у руковању новим оружјем. У тренутку када су остали

¹⁶⁶ Оперативни дневник 1. батаљона, Архив ВИИ, к. 1400 А, рег. бр. 1-6.

батаљони бригаде сведени на половину свога састава, а неки совјетски пукови на свега 400 до 500 бораца, борбена вредност и ватрена способност 1. батаљона била је на завидној висини.

Након преласка у Батину, гдје је примио топлу храну и заноћио, батаљон је 22. новембра ујутро кренуо према шуми Блажевица, где је у 16.00 часова преузео положаје 2. и делова 3. батаљона, који су повучени у резерву. Иза 1. батаљона, у други ешелон за напад, постављен је 4. батаљон.

У 10.00 часова 23. новембра 1944. на осматрачницу команданта 7. бригаде дошли су командант 51. војвођанске дивизије Срета Савић, и командант 73. гардијске дивизије Козак. После краћег реферисања и командантског извићања, утаначено је садејство са 209. гардијским пуком, чији је командант, такође, присуствовао договору са командантом артиљеријског дивизиона и командиром тенковске чете, који су одређени за подршку пробоја утврђеног непријатељског положаја на сектору бригаде. Због великог брисаног простора, команданти дивизија су се сложили да се напад изведе нешто касније и под окриљем ноћи.

У 19.45 часова, после снажне артиљеријске ватре у којој су учествовале и две батерије реактивних минобацача, отпочео је напад бригаде на утврђено упориште Змајевац. У силовитом налету, 1. батаљон је овладао спољном одбраном и упао у прве сеоске куће. Непријатељ се брзо средио и користећи сваку јачу грађевину, многобројне бункере, зидане ограде, пропусте и попречне увале, пружао жестоки отпор. У тешким уличним борбама, јуришна и бомбашка одељења продирали су незадрживо напред, држећи корак са совјетским јединицама, које су нападале на североисточну групу кућа и цаглану. Највећи отпор непријатељ је пружио из утврђене железничке станице и у центру села. Упућујући поједине водове у обухватна дејства, кроз баште и левом и десном ивицом села, штаб 1. батаљона није дозволио непријатељу да организује и један озбиљнији противнапад. Долазак једног вода 3. чете на супротној ивици села, иза лећа, створила је код непријатеља пра-

ву пометњу. У журби и паници, Немци нису успели да евакуишу ни своје рањенике. Комплетно превијалиште, са великим бројем рањеника, смештено у католичкој цркви, пало је у руке бораца 7. бригаде.

У настојању да заустави даљи продор бригаде и поврати изгубљени Змајевац, непријатељ скида са осталих сектора два тенка и три самохотке и хитно их пребацује у Сузу. На брзину је прикупио преосталу пешадију из 13. СС »Ханцар« дивизије и упутио је према Змајевцу. На изласку из села дошло је до кратке сусретне борбе. Очекујући такав развој ситуације, командант батаљона је продужио напредовање према Сузи, са борбеним поретком »клином уназад«. Непријатељев импровизовани одред упао је у потковицу. На излазу из села тенкове је сачекало одељење противтенковских пушака и 4. чета батаљона. Истовременим ударом 1. чете са насипа железничке пруге и делова 2. чете одозго, са обронака Беломанастирске греде, непријатељ је био принуђен да се у нереду повуче у правцу Сузе. Ту се налазила друга непријатељева одбрамбена линија, одакле је јаком стрелачком и минобацачком ватром заустављено даље напредовање 7. војвођанске бригаде. Требало је сачекати да наша артиљерија промени ватрене положаје . . . Наређено је поновно укопавање.

У борбама за Змајевац, погинуло је 7, а рањено 35 бораца 7. бригаде. Од руководилаца погинули су комесари чета: Миленко Чобановић, Петар Ковачевић, Марко Продановић и Коста Влаховић и водник Драган Пенев. Рањена су још два командира чете и три водна официра. У тој борби посебно су се истакли командир 4. чете Сава Крстић и митраљесци Паја Катановић и Паја Балаш. Убијено је 25 непријатељских војника, а већи број је рањен. Заплењено је пет митраљеза, један немачки транспортер и доста другог ратног материјала.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Оперативни дневник штаба 7. бригаде и Списак погинулих и несталих бораца састављен на основу картотеке Музеја социјалистичке револуције Војводине.

ЗАУЗИМАЊЕ СУЗЕ И СПАЈАЊЕ БАТИНСКОГ И АПАТИНСКОГ МОСТОБРАНА

Пошто је 22. новембра увео у борбу 2. ешелон — 113. стрељачку дивизију, командант 64. корпуса, генерал Кравцов, предузима енергичан напад. Уз снажну подршку артиљерије пробија фронт 44. немачке дивизије и коначно заузима коте 205 и 206. Истовремено, његова 19. стрељачка дивизија заузима село Гајић, а убрзо и Топоље. Посебну помоћ пружио је један батаљон 113. стрељачке дивизије, који се провукао у дубоку позадину и напао артиљеријске положаје 44. немачке дивизије, источно од села Подоље »Битка за коту 205 и 206 ушла је у анале батинске операције, као једна од најтежих. За јуначке подвиге у овим четвородневним борбама совјетска влада доделила је 8 златних звезди и звања хероја Совјетског савеза«.¹⁶⁸

На апатинском правцу, после четвородневних огорчених борби и надчовечанских напора, 8. војвођанска бригада заузима пустаре Моњорош и Цапрошат, и тиме коначно пробија фронт Бранденбуршке дивизије, те продужава своје дејство у правцу Кнежевих винограда. Уводећи у борбу 236. стрељачку дивизију, која се налазила у 2. ешелону 75. корпуса, совјетске јединице заузимају насеља и пустаре: Бакрошат, Александров дворач, Соколовац и Козјак и избијају на Мали Дунав, где се налазила наредна непријатељева одбрамбена линија. Тиме се апатински мостобран повећао на 10 км по ширини и 5 км по дубини и приближио батинском мостобрану на свега 2 км. Непријатељева одбрана у Барањи почела је да пуца по свим шавовима.

У Оперативном дневнику Команде »Југоистока«, за дан 23. новембра 1944. каже се:

»... У подне, 22. новембра непријатељ је отпочео напад из места Драж и јужно од њега, прегазео наше слабе и борбом изнурене снаге на положајима у ширини од 2 км, и продро до артиљеријских положаја источно од Подоља... Непријатељ је истовремено пробио на југу нашу танку линију осигурања између Казука и Моњороша и до вечери стигао у рејон северно од Мирковца.

¹⁶⁸ Шарохин, цитирано дело.

¹⁶⁹ Архив ВИИ, НАВ. НТ. 311, ф. 191, стр. 415—417, превод.

На сектору 7. војвођанске бригаде, пробој нове непријатељеве одбрамбене линије отпочео је жестоким артиљеријским и минобацачким двобојем. Оценивши да је главни удар наших и совјетских снага, због најмање удаљености батинског и апатинског мостобрана, а ради њиховог спајања, усмерен управо на тај правац, командант 68. немачког корпуса прикупља на тај сектор остатке 13. СС »Ханцар« дивизије, усташке пуковније »Барања« и један батаљон 132. гренадирског пука. Земљиште и остале погодности тог правца пружали су му идеалне услове за жилаву и дубоко ешелонирану одбрану. И ту, као и у Батини и Змајевцу, на растојању 300 до 500 метара, паралелно са фронтом, пружале су се дуге попречне јаруге и увале. Око и дуж једине комуникације погодне за кретање мото-механизованих снага у дужини од 3 км биле су начичкане сеоске куће, подруми усечени у стену ... Требало је, као и у Батини и Змајевцу, борити се поново за сваку кућу, за сваки подрум, за сваку попречну улицу и јаругу ...

У поподневним часовима и у тренутку преноса артиљеријске ватре по дубини непријатељске одбране, отпочео је јуриш бораца 7. војвођанске бригаде. Непријатељ је пружао огорчени отпор. Пробијајући се кроз баште и дворишта, кроз пропусте и дуж насипа железничке пруге, 1. батаљон је енергично продирао напред. За ликвидацију појединих утврђених зграда и подрума остављене су мање јуришне групе и бомбаши. По избијању у центар села, једна чета је добила задатак да очисти западни део села и садејствује 209. гардијском пуку у нападу на утврђене непријатељеве положаје код Гвоздене Капије на десној обали безименог потока.

Уводећи у борбу и следећи ешелон, 7. бригада је заузела и југозападни део села, и до средине ноћи, напредујући дуж комуникације, избила пред Кнежеве Винограде. У рејону коте 109, наишла је на нову непријатељеву одбрамбену линију.

У борбама за ¹⁷⁰Сузу, погинуло је шест, а рањено 15 бораца 7. бригаде.

¹⁷⁰ Оперативни дневник штаба 7. бригаде за 23. новембар, Архив ВИИ, к. 1400, рег. бр. 47-1/3.

По избијању пред Кнежеве Винограде, штаб бригае упућује извиђачки вод да успостави везу са јединицама 8. војвођанске бригаде. Газећи преко блатњавог и мочварног земљишта, извиђачи 7. бригае су у потесу Великог Караша успоставили везу са деснокрилним јединицама 8. бригае.

Тиме је завршена и друга фаза батинске операције — битка за проширење и спајање неколико мањих тактичких мостобрана у један већи оперативни плацдарм, који је сада могао послужити за увођење у борбу крупнијих оперативних и мото-механизованих снага 3. украјинског фронта. Био је то крај и драматичним тренуцима у којима је сваки јачи непријатељски противнапад доводио у питање целу операцију.

Повезивањем батинског и апатинског мостобрана и протеривањем непријатеља са јаких узастопних положаја на Беломанастирској греди, оперативна иницијатива прешла је на страну нашег и совјетског командовања. Сада је било најважније недозволити непријатељу да убацивањем својих резерви у створене бреше повеже нарушени одбрамбени систем и образује нови фронт у Барањи.

Пробој нове одбрамбене линије забринуо је немачко командовање. Чак је и немачка Врховна команда оружаних снага нашла за сходно да Команди »Југоистока« упути депешу следеће садржине:

»... Фирер пажљиво прати ток борбе на мостобрану код Батине и тражи детаљан извештај због чега је дошло до неуспеха..«

Правдајући свој неуспех, Команда »Југоистока« пребацила је сву кривицу на команду 68. армијског корпуса, »који више није у стању да се супротстави непријатељу који продире« и забрањује команди 2. оклопне армије даље повлачење »макар само и на појединим деловима фронта«. »Сваком борцу мора бити јасно да са крајњом загриженошћу и чврстином мора остати на свом месту до последњег, до довођења нових појачања

¹⁷¹ Архив ВИИ, НВ.НТ.311,ф. 191, стр. 412 превода.

која су у покрету ...» — каже се даље у Оперативном дневнику Команде »Југоистока« и депеши упућеној штабу 2. оклопне армије. Недостатак реализма у процени новостворене ситуације може се сагледати у следећем пасусу, где Команда »Југоистока« захтева од штаба 2. оклопне армије и 68. армијског корпуса ие само да сачува садашње позиције него и да »свим средствима настоји да се заузму узвишења која доминирају мостобраном«.¹⁷²

КНЕЖЕВИ ВИНОГРАДИ

Питомо и велико барањско село постало је изненада поприште велике битке и последње упориште остака некад елитне и озлоглашене Бранденбург дивизије. Ту ће завршити своју неславну каријеру још једна немачко-квислиншка формација — 13. СС »Ханцар« дивизија. После Кнежевих Винограда оне ће престати да постоје као самосталне, здружене формације, а њихови остаци биће доцније прикупљени у Мађарској и Аустрији ради реорганизације и попуне других јединица.

Двадесет четвртог новембра ујутро линија фронта 7. војвођанске бригаде протезала се северном и северозападном ивицом села, до окуке железничке комуникације Батина—Кнежеви Виногради; десно на линији: к. 115—село Котлина, и даље на запад у правцу села Брањина налазила се 73. гардијска дивизија; лево, на јучерашњим положајима 8. војвођанске бригаде и на линији: Греда—Велики Караш—к. 83—Јасеновац, налазила се 236. совјетска дивизија. Насупрот чврстој повезаности и садејству са 209. гардијским пуком, са својим левим суседом, 7. бригада имала је у том тренутку само тактичку, а повремено и врло слабу ватрену везу. То ће, као што ће се доцније испоставити, бити и једна од основних слабости и узрок неуспелих јуриша на Кнежеве Винограде у току наредна два дана. У селу Кнежеви Виногради непријатељ се добро утврдио ком-

172 Архив ВИИ, НАВ.НТ. 311, ф. 191, стр. 415—417 и 430-^

бинујући пољску фортификацију са утврћеним зградама, бункерима и вештачким препрекама. Поред минско-експлозивних препрека, ровова пуног профила, дуж главне улице, за борбу против руских тенкова укопани су противтенковски топови, противтенковски јежеви и на свим погодним местима ископане тзв. »вучје јаке«, које су посели ловци, тенкови са противтенковским песницама (тзв. панцер-фауст гранате).

Ради чвршћег везивања снага и лакшег пробоја совјетских јединица на Беломанастирској греди, на правцу Гајић—Дубошевица—Удвар, 7. војвођанска бригада добила је наређење да још исте ноћи, 24/25. новембра нападне на Кнежеве Винограде. Поред везивања релативно јаких снага у том упоришту и активних дејстава на осталим секторима фронта, непријатељеву пажњу требало је одвратити од мохачког правца, на коме су те ноћи јединице 21. гардијског корпуса 4. гардијске армије отпочеле форсирање Дунава.

Истовремено, од команданта 7. војвођанске бригаде затражен је један батаљон ради садејства 209. гардијском пуку у нападу на Котлину и Каменац. Ради садејства са Русима упућен је 4. батаљон. По избијању у Каменац, 4. батаљон је имао задатак да оријентише део снага према Кнежевим Виноградима и чврсто повеже своја дејства са осталим јединицама бригаде.

Немајући бољег избора због веома уског и ограниченог правца, командант 7. бригаде одлучио је да напад на Кнежеве Винограде изведе са североисточне стране, у захвату двеју комуникација, постројивши бригаду у два борбена ешелона.

У првом борбеном ешелону, (који је такође образовао два ешелона) налазио се 1. батаљон, који је подржавала батерија самоходних оруђа, у чијем се саставу налазило неколико тенкова, затим ватром једног дивизиона совјетске артиљерије 76 мм и ватром минобацача из Прагећих чета осталих батаљона. У другом ешелону налазио се 3. батаљон, док је 2. батаљон задржан у резерви штаба бригаде.

Након краће артиљеријске припреме у којој су учествовале и две батерије реактивних минобацача (»каћуше«), у 19.00 часова дат је сигнал за почетак

напада. Непријатељ је спремно дочекао наш јуриш. Јаком концентричном ватром своје артиљерије, по раније припремљеном плану, он је већ на почетку напада успео да заустави развој и наступање совјетских тенкова и самохотки. На прилазима селу, један совјетски тенк, који је успео да се пробије до положаја 1. чете 1. батаљона, уништен је ватром противтенковских топова и панцер-фауст гранатама. Уверивши се да су Немци на том правцу организовали јаку противтенковску одбрану, совјетски команданти су повукли своје тенкове и самохотке на полазне положаје и пребацили их на друге секторе фронта.

Тако је већ у почетку напада 7. бригада остала без подршке руских тенкова. Уличне борбе, ноћ и немогућност осматрања циљева лишили су је убрзо и ефикасне подршке совјетске артиљерије. Без обзира на све то, јуриш 1. батаљона био је веома снажан и силовит. Једна за другом падале су утврђене куће и ровови. Остављајући мање групе бомбаша и аутоматичара да ликвидирају поједина утврђења 1. чета се брзо пробијала до центра села. Улево од ње, између насипа железничке пруге и главне улице, нешто спорије напредовала је 4. чета. Бранећи се огорчено, непријатељ се повлачио према центру села где му се налазило тежиште одбране, Ту је из утврђених зграда јаком концентричном ватром зауставио даље напредовање 1. чете.

У тренутку када је командант батаљона покушао да уведе у борбу и свој други ешелон, непријатељ је извршио снажан противнапад. Дуж насипа железничке пруге упутио је један батаљон пешадије ојачан са три тенка и неколико јуришних топова. Још у току ноћи непријатељ је оценио да се напад 1. батаљона одвија без тесног садејства са његовим левим суседом. Разбивши слабија борбена обезбеђења 236. совјетске дивизије на насипу пруге, непријатељ је брзо заобишао наше лево крило и потиснуо 4. чету на североисточну ивицу села. Пошто се у том тренутку још није испољило јачи утицај ни деснокрилног суседа, 209. пука и 4. батаљона 7. бригаде, непријатељ је у том правцу упутио део својих снага у противнапад. Нашавши се у полуокружењу, 1. чета је, такође, била принуђена на повлачење из села. Један

њен вод, под командом десетара Калафатовића, водећи тешке уличне борбе у центру села, нашао се у потпуном окружењу. После драматичног гушања и кундачења са пијаним и подивљалим фашистима, само десетак бораца тог вода успело је да се пробије у састав своје чете.

Да би зауставио непријатељски противнапад на свом левом крилу, командант батаљона уводи у борбу и други ешелон. Уз велике напоре и жестоке борбе прса у прса, до које је дошло између двеју комуникација, непријатељев противнапад је заустављен, али је и први батаљон, задобивши тешке губитке, био приморан да се повуче на своје полазне положаје.

У току наредног дана, 1. батаљон је извршио још један успешан напад у североисточни део села. Непријатељ је извршио противнапад на споју са 236. совјетском дивизијом и повратио изгубљене положаје.

У међувремену, 4. батаљон 7. бригаде и делови 209. пука заузимају село Котлину. Ту се изненада у непријатељевом борбеном поретку указује мања пукотина. Оценивши да се ту вероватно налази спој између Бранденбуршке и 44. немачке пешадијске дивизије, командант 73. гардијске дивизије пребацује на тај сектор тенкове и самохотке, које су биле предвиђене за подршку 7. бригаде и убацује у проширену брешу свој 214. гардијски пук. У продужењу напада, 209. пук и 4. батаљон 7. бригаде заузимају једно за другим села Каменац и Каранац. Чињеница да су се ту налазили слабији делови обе немачке дивизије и њихови позадински делови са мало артиљеријског оруђа, потврдила је претпоставку генерала Козака да су код Кнежевих винограда груписане јаче непријатељеве снаге. По избијању на комуникацију Кнежеви Виногради—Бели Манастир, генерал Козак изводи нови маневар и усмерава свој 209. и 214. пук у бок и позадину 44. немачке дивизије, која још увек упорно брани гребен Беломанастирске греде. Задатак обезбеђења совјетског левог бока и даље везивање јаке непријатељске групације у рејону Кнежевих Винограда, совјетско и наше командовање поверавају 7. војвођанској бригади.

У заузетим селима 4. батаљон 7. бригаде запленио је велике количине ратног материјала и комплетна складишта војне опреме. По избијању на кохмуникацију Кнежеви Виногради—Бели Манастир, 4. батаљон се брзо укопава и припрема за одбрану на фронту широком око 4 км. Према наређењу команданта 7. бригаде, штаб батаљона оријентише своје две чете према Кнежевим Виноградима. Тиме се то упориште нашло у скоро потпуном окружењу.

Из Оперативног дневника Команде »Југоистока« за 26. новембар, види се да је непријатељ врло добро учео опасност која му се указала код Каранца, после успешног продора наших и совјетских јединица:

»... Непријатељ је успео источно од Белог Манастира код с. Каранац да продре првма западу до пута. Наше снаге отпочеле су ¹⁷³напад... Надамо се да ће бреша бити поново затворена...«

Да би затворио насталу брешу, командант 64. немачког корпуса, генерал Фелми, упућује према Каранцу један батаљон 1. брдске дивизије, који је тога јутра тек приспео са сремског фронта. Искористивши једну удолицу обраслу растињем, непријатељ се појавио пред положајима нашег 4. батаљона са западне стране, одакле су га најмање очекивали. Тога јутра, управо тим правцем упутиле су се совјетске јединице према Беломанастирској греди. Мало је требало да се 4. батаљон нађе у истој ситуацији као пре месец дана пред Врдником... Штаб батаљона се, ипак, брзо снашао. Са левог крила привукао је још једну чету и пружио жесток отпор. Упркос постигнутом изненађењу и вишеструкој надмоћности искусни алпинисти нису били у стању да потисну наше борце. До 14.00 часова, они су успели да овладају само западном половином села.

Обавештен о насталој ситуацији, командант 7. бригаде упућује на тај сектор делове 3. батаљона, а 1. батаљону наређује да изврши нови притисак на Кнежеве

173 Архив ВИИ, НАВ. НТ. 311, ф. 1911, стр. 458 превода.

Винограде ради везивања тих снага. Такође, командант 209. гардијског пука упућује једну своју чету да удари у бок уклињеног непријатеља. У 16.00 часова, после краће артиљеријске припреме и истовременог напада наших јединица, непријатељ је био приморан да се врати на своје полазне положаје ... »Источно од Белог Манастира нашим противнападом постигнут је мали успех .. «¹⁷⁴ — констатује се након тога у Оперативном дневнику Команде »Југоистока«.

Поновљени напад 1. батаљона на Кнежеве Винограде ни овога пута није био успешан. Борци тог батаљона су по неколико пута заузимали исте зграде, исте непријатељске ровове и били одбацивани. Левокрилном суседу, команданту 236. дивизије, више је одговарало активно ангажовање 7. бригаде која је везивала око 3.000 непријатељских војника у Кнежевим Виноградима него да се сам ангажује у тешким уличним борбама. Његова пажња била је усредсређена јужно од села, на правац пустара Јасеновац—Козарачки канал, где се указала нова пукотина у непријатељском борбеном поретку. Пошто је извршио потребну припрему и груписање својих јединица, он је 26. новембра поподне категорички затражио од команданта 7. војвођанске бригаде да у 16.00 часова још једном нападне на Кнежеве Винограде. Артиљеријској групи те дивизије и дивизиону »каћуша« наређено је да подрже напад 7. бригаде. Истовремено је и командант 209. пука упутио један батаљон да код села Каранац преузме положаје нашег 4. батаљона, који се одмах затим оријентисао према Кнежевим Виноградима. Приближио се час коначног обрачуна.

Иако је врло добро знао да су борци 1. батаљона на границама својих могућности и да је у непрекидним петодневним борбама изгубио више од половине борачког и двије трећине руководећег састава, командант 7. бригаде није имао ни времена ни могућности да смени тај багаљон. У 16.00 часова, после краће али снажне артиљеријске припреме, 1. и 4. батаљон успели су да

174 Исто, стр. 458—463 превода.

уђу и да се одрже у северозападном делу села. У свом последњем противнападу непријатељ је поново изабацио левокрилне јединице 1. батаљона из североисточног дела села. Ипак, то је био успех, који је указивао на то да је непријатеља већ захватила деморализација, да попушта и да се припрема за извлачење.

У први сумрак, по завршетку напада, 3. батаљон је сменио са положаја исцрпљене и преполовљене чете 1. батаљона. Око поноћи, после ураганске артиљеријске, минобацачке и митраљеске ватре, непријатељ је отпочео извлачење. Осетивши тај тренутак, батаљеон 7. војвођанске бригаде су самоиницијативно отпочели свој последњи крвави јуриш на Кнежеве Винограде. Енергичан напад 4. батаљона са северозападне ивице села толико је збунио непријатеља да се његово, у почетку добро организовано повлачење, убрзо претворило у право бекство. У том тренутку и делови 236. совјетске дивизије избили су на југоисточну ивицу села, а делови 209. гардијског пука у рејон коте 101. Недостајало је свега стотинак метара да се обруч наших снага потпуно затвори. Бранденбуржани су на том месту оставили јаке заштитничке делове и заслоне, који су уз велике губитке омогућили доброј половини непријатељског гарнизона да се извуче. Многи рањеници и непријатељски војници преобучени у цивилна одела остали су сакривани у сеоским кућама. На све стране лежали су мртви и разбацано оружје. У руке бораца 3. батаљона пао је велики ратни плен. Између осталог, заплењена су три противтенковска топа са преко 1.000 граната и 300 противтенковских мина. Заплењено је и шест митраљеца, четири камиона, три мотоцикла, једна кухиња, један аутобус, један оштећени тенк. Немајући времена за прикупљање плена и хватање заосталих непријатељских војника, 3. и 4. батаљон 7. бригаде продужили су гоњење разбијеног непријатеља, које се више није заустављало све до Драве.

Тако се завршила тешка, крвава и вишедневна борба за Кнежеве Винограде, у којој је погинуло 37, а ра-

њено и контузовано преко 100 бораца и руководиоца 7. војвођанске бригаде.¹⁷⁵

У Кнежсвим Виноградима избројано је 77 мртвих непријатељских војника, а 25 је заробљено, док је у Каранцу пронађено 20 мртвих и рањених непријатељских војника (заплењена су два шарца).¹⁷⁶

У свом интервјуу објављеном у НИН-у од 16. јуна 1965, генерал Коста Наћ, тадашњи командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине каже следеће:

»Битка за Кнежеве Винограде у ноћи између 25/26. новембра, у којој су учествовали наша 7. војвођанска бригада и 209. пук Црвене армије, била је окршај прса у прса, борба за сваку улицу, за сваку кућу. Село је неколико пута прелазило из руку у руке. Тек у зору 27. новембра, после дводневне битке, немачка посада у том селу, која је припадала дивизији 'Бранденбург' коначно је одбачена а село заузето ...«

Препустивши своје положаје код Кнежевих винограда деловима 236. совјетске дивизије, 8. војвођанска бригада се рокира јужно на сектору Вардарац—Луг—Грабовац. Ослонцем на Мали Дунав непријатељ је упорно настојао да задржи комуникацију Бели Манастир—Осијек, која га је повезивала са његовим снагама у Југославији, одакле му је и даље пристизала помоћ и сукцесивно упућивана на угрожене делове фронта. Као и 7. бригада она добија задатак да својим активним дејствима везује за себе крупније непријатељске снаге и тиме дивизијама 75. стрелачког корпуса омогући лакше извршење задатка. После вишедневних огорчених борби и јуриша преко поплавлених терена и набујалог Малог Дунава, 8. војвођанска бригада пробија утврђену непријатељску линију, пресеца комуни-

¹⁷⁵ Оперативни дневник 7. војвођанске бригаде и оперативни дневници штабова 1, 3. и 4. батаљона. Архив ВИИ, к. 1400 А, рег. бр. 1-7 и рег. бр. 47-1/3. Међу погинулим налазе се: заменик команданта 1. батаљона Драган Радаковић, комесар Т. чете Момчило Павловић, заменик комесара чете Велимир Сурдучки, заменик командира чете Милорад Дебељачки и водник Борислав Достанић.

¹⁷⁶ Исто, Оперативни дневник штаба 4. батаљона 7. војвођанске ударне бригаде.

кацију Осијек—Киежеви Виногради и Осијек—Бели Манастир, те 27. новембра заузима важну саобраћајну раскрсницу — Дарду. У тим борбама посебно се истакао њен 2. батаљон код села Луг и при заузимању моста на Малом Дунаву.

Везујући за себе крупне непријатељске снаге, бригаде 51. војвођанске дивизије омогућују 64. и 75. корпусу 57. совјетске армије да пробију нову непријатељеву одбрамбену линију на секторима Дубошевица—Бели Манастир и Грабовац—Кнежеви Виногради.

ОСЛОБОБЕЊЕ БАРАЊЕ И ПОСЕДАЊЕ ЛЕВЕ ОБАЛЕ ДРАВЕ

На сектору разбијене и деморалисане 31. немачке дивизије, у створену брешу код Дубошевице, командант 57. совјетске армије, убацује у борбу свој 6. гардијски корпус и 32. мотомеханизовану бригаду. У незадрживом продору правцем: Дубошевица—Удвар—Печуј, дивизије тог корпуса пробијају код Седеркења, непријатељев други одбрамбени појас и тзв. Вилањ-положаје, те гоне непријатеља који се у нареду повлачи према Печују.

Ради прихватања својих разбијених делова, који су се повлачили испред јединица 75. стрељачког корпуса и 51. војвођанске дивизије, непријатељ покушава да организује отпор на линији: Иван—Дарда—Бели Манастир—Јагодњак—Жута бара. Ту су 28. новембра привремено заустављене наше колоне и претходнице које су гониле непријатеља. У жељи да осујети непријатељеву намеру, командант 51. војвођанске дивизије, потпуковник Савић, наређује 7. и 8. војвођанској бригади да, без задржавања и не прекидајући гоњење, нападне на нове непријатељске положаје и непријатеља протера на супротну обалу Драве. Сличан задатак добили су и пукови 74. совјетске дивизије.

Извршавајући постављено наређење, 7. војвођанска бригада је у току ноћи 28/29. новембра разбила слабије заштитничке непријатељске делове на линији Корениште—Козарац, заузела то место и избила пред село Јагодњак. У току наредног дана, 2. и 3. батаљон чисте

шуму Хаљево и околине салаше и насеља од заосталих непријатељских војника. Након ослобођења села Јагодњак, Чеминац, Нови Бездан и Болман, предњи делови 7. бригаде избијају на леву обалу Драве, где се постављају за одбрану.

Тридесетог новембра, 7. војвођанска бригада налазила се у следећем распореду: 3. батаљон у селу Јагодњак, 2. батаљон у Барањском Петровом Селу, 4. батаљон у Белом Манастиру. Штаб бригаде са позадинским деловима и главнином 1. батаљона смешта се у село Болман. Ради вршења гарнизонске службе и образовања команде места у Кнежевим Виноградима је остављена једна чета и штаб 1. батаљона.

Савлађујући тешко проходне и поплављене терене јужно од Дарде, Биља и Копачева, истовремено и батаљони 8. војвођанске бригаде избијају на Драву и Блокирају остављени немачки мостобран код Осијека. Након тешких дводневних борби, 8. бригада је ликвидирала немачки мостобран и посела леву обалу Драве, од њеног ушћа до Старог Села.

Западно од Старог Села, све до југословенско-мађарске границе, одбрану леве обале Драве преузима 7. војвођанска бригада. Први батаљон остаје у бригадној резерви. У међувремену, у Барању поново прелази и 12. војвођанска бригада, која преузима део фронта између 7. и 8. бригаде, од пустаре Тополик до Великог Бездана. Ради обезбеђења свог дела фронта од Великог Бездана до села Торњаци, батаљони 7. бригаде истурају на смену по једну чету, а у осталим јединицама се подузима интензивна војно-политичка обука, срећује се стање, јединице се попуњавају и развија се жива политичка активност у ослобођеним селима. За исцрпљене јединице 7. војвођанске бригаде и осталих бригада 51. дивизије у прави час је дошао краћи предах који је наступио после тешких двадесетодневних борби.

Упоредо са попуном и сређивањем јединица, одржавани су војни и партијски састанци на којима су анализирани постигнути резултати, успеси, недостаци и уопштavana прва искуства из новог начина ратовања. На саветовању које је одржано у штабу бригаде уз при-

суство чланова штаба дивизије, указано је на потребу бржег усвајања начина и правила савременог фронталног ратовања и богатих искустава совјетске армије Ц нашег НОР-а. Посебно је указано на потребу укопавања и чвршћег и бољег садејства са артиљеријом и оклопним јединицама. Констатовано је да је један од узрока релативно великих губитака недовољна увежбаност и недостатак искуства за вођење таквог рата. Само висока борбена свест, морал и храброст наших бораца и старешина омогућиле су нашим јединицама да савладају најтеже препреке и тренутке и изврше постављене задатке.

Тачни подаци о губицима 7. војвођанске бригаде и осталих бригада 51. дивизије у батинској операцији ни до данас још нису утврђени. Према оперативном дневнику штаба бригаде, испада да је бригада имала свега 78 погинулих и 260 рањених. Према извештају штаба бригаде од 24. новембра 1944. године (дакле пре битке за Кнежеве Винограде), бригада је имала 93 погинула, 371 рањеног и четири нестала борца. (Ти подаци су унети и у Оперативни дневник штаба 51. дивизије и користе се као званични подаци у свим послератним публикацијама). У списку погинулих бораца 7. бригаде заведено је 96 погинулих са њиховим генералијама. Из картотеке Музеја социјалистичке револуције Војводине, према најновијим истраживањима, утврђено је да је 7. бригада у батинској операцији имала 144 погинула и 43 нестала, или укупно 187 погинулих и несталих. Ту су заведени и борци који су поумирали у болницама од последица рањавања непосредно после батинске операције. Из оперативних дневника батаљона, који су иначе најближи стварним подацима, произлази да су само 1, 2. и 3. батаљон имали: четири контузована, 79 погинулих, 216 рањених и 12 несталих, или укупно 311 избачених из строја. Пошто нису унети подаци за 4. батаљон, који је само у току 20. новембра имао 26 погинулих и око 60 рањених, немогуће је извести податке за целу бригаду. Међутим, чињеница је да и према тим подацима број погинулих премашује званичне податке штаба дивизије.

Упоређењем бројног стања, које је ажурно вођено у оперативним дневницима штабова батаљона за сваки дан, могуће је извести најтачнији закључак о укупним губицима за целу бригаду. Једанаестог новембра, дакле, уочи битке, 1. батаљон је имао 459 бораца, а 29. новембра 337; 2. батаљон је имао 462, а 28. новембра свега 283 борца; 3. батаљон је од 469 спао на 346 и 4. батаљон је од 462 борца уочи битке, спао на 299 бораца после битке. То значи да је од укупно 1.856 бораца, колико су имала сва четири батаљона уочи битке, бројно стање оперативног дела бригаде сведено на свега 1.300 бораца. Разлика од 556 бораца може се узети као укупан број избачених из строја 7. бригаде. Ако се томе броју додају губици извиђачког вода, пионирског вода и приштапских делова бригаде — око 30 избачених из строја — онда се губици бригаде пењу на 586 бораца избачених из строја, што је по нашем мишљењу и најреалније. Податке о броју погинулих треба узети из картотеке Музеја револуције. Према томе, у батинској операцији, 7. бригада је имала 144 погинула, 43 нестала и 399 рањених и контузованих бораца.¹⁷⁷

Дакле, били су то прилично велики губици, који су умањили бројно стање бригаде за око једну трећину њеног оперативног дела.

Слично је и са подацима о непријатељским губицима. Најтачнији подаци налазе се у оперативном дневнику прва три батаљона (4. батаљон није регистровао ни те губитке). По подацима 1, 2. и 3. батаљона, убијено је 494 непријатељска војника, рањено 680 и заробљено 43. Заплењено је: 425 пушака, 19 разних митраљеза (од тога су два уништена), пет топова, (уништен један), двоја кола са муницијом, четири камиона (уништена два), три мотоцикла (уништен један), једна кухиња, један аутобус-транспортер, три бацача мина и бомби, уништен један тенк, заплењено пет тромблонских пушака, 1.000 топовских граната, 300 ручних бомби и преко 20.000 метака.¹⁷⁸

¹⁷⁷ АВИИ, к. 1400-А, рег. бр. 1-9, к. 1399-А, рег. бр. 48-50; Зборник, том I, књ. 10; С. Савић, »51. дивизијак«, стр. 49.

¹⁷⁸ АВИИ, к. 1400-А, рег. бр. 1-9.

ПОХВАЛА МАРШАЛА ТИТА

Крајем новембра положаје 51. војвођанске дивизије обишао је командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине, генерал-лајтнант Коста Наћ. Том приликом он је борцима 7. и осталих бригада 51. дивизије изразио своју захвалност за јуначко држање у батинској операцији и наредио штабу дивизије да предложи за одликовање све оне који су се посебно истакли у тој борби. Штабу дивизије своју захвалност изразио је и командант 3. украјинског фрорнга, маршал Толбухин. Првог децембра стигла је и депеша¹⁷⁹ врховног команданта НОВЈ, маршала Југославије, Јосипа Броза Тита, у којој се каже:

ПОХВАЛА

Изражавам своју захвалност, борцима, подофицима, офицерима а полаткомесарима 51. дивизије, који су показали изванредну храброст и упорност при ослобађању Барање, на челу са штабом дивизије, командантом Сретом Савићем, политкомесаром дивизије, потпуковником Ђуром Меденицом и замјеником команданта Ђуром Дулићем.

Нарочиту похвалу заслужила је 7. бригада ове дивизије, на челу са командантом мајором Миланом Јешићем.

Рама уз раме са херојском Црвеном армијом, млади борци Срема, Баната и Бачке борили су се несебично за ослобођење своје браће у Барањи, а заједно са њима они ће гонити фашистичке окупаторе са других дјелова наше земље. Јединство и пожртвованост у борби против окупатора гаранција је наше потпуне побједе.

1. децембра 1944. год.

ВРХОВНИ КОМАНДАНТ НОВ И ПОЈ
МАРШАЛ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Т ИТО

- ДВ 1Шк^к- 291А рег- 6Р- 3-94/1; Срета Савић >>> 51- дивн-

У дневној заповести Врховне команде совјетских оружаних снага од 29. новембра, поред имена совјетских јединица и њихових команданата, похваљена је и 51. дивизија на челу са пуковником Савићем. Све те јединице добиле су почасни назив »дунавске«. Истог дана у 21.00 час, у главном граду СССР-а поздрављене су трупе 3. украјинског фронта и 12. корпуса НОВЈ, под командом генерал-лајтнанта Косте Нађа, салвом од 20 артиљеријских плотуна из 224 топа. (За битку на батинском мостобрану 33 припадника совјетских јединица добили су звање хероја СССР-а).¹⁸⁰

Штаб 7. војвођанске бригаде, поред већ напред наведених бораца и руководиоца из 1. и 4. батаљона, у истој наредби похваљује: из 2. батаљона — команданта батаљона Буру Рамаса, заменика политичког комесара Бору Везилића и заменика команданта батаљона Душана Биласа, комесара чете Олгу Бановић (посмртно), водника 1. чете Тодора Папића, делегата вода Радована Исакова и борце Димитрија Веселиновића, Стевана Ходоровића, Рада Белића, Витомира Рајића, Луку Јосиповића, Бору Ковиљца и Петра Опрешког; из 3. батаљона — командира Илију Свилокоса, заменике командира Николу Гудулића и Милорада Владисављевића и болничарку Борку Бокин. Сви ти другови и још много других предложени су и за одликовања орденима и медаљама за храброст.

¹⁸⁰ Исто, Шарохин, цитирано дело. У цитираној дневној заповести совјетске Врховне комаиде погрешно је наведено да је генерал-лајтнант Коста Нађ био командант 12. корпуса НОВЈ. Коста Нађ је све до 1. јануара 1945. био командант Главног шгаба НОВ и ПО Војводине. Првог јануара 1945. постао је командант Треће армије (АВИИ, к. 291, рег. бр. 2-1/1).

ФРОНТ НА ДРАВИ

/

У првој половини децембра 1944. године, ослободилачка војска Југославије предузима низ офанзивних дејстава на југословенском ратишту. У Срему и Славонији предузета је велика офанзивна активност. Циљ тих дејстава био је ослобођење западног Срема и Дунава као важне речне саобраћајнице за снабдевање совјетских трупа код Будимпеште, скраћење фронта у Срему и чвршће повезивање наших и совјетских снага у Мађарској.

Десантом делова 36. војвођанске дивизије код Опатовца и Шаренграда, а неколико дана касније и код Вуковара, отпочела је офанзива 1. пролетерског и делова 68. совјетског корпуса у Срему. Ослободивши Илок и Шаренград, ове снаге у вишедневним жестоким борбама настоје да пробију нову непријатељску утврђену линију: Сотин—пустава Грабово—Оток—Сава и заузму Винковце и Вуковар.

Дејствујући њима у сусрет и у непосредној позадини немачког фронта, јединице 6. славонског корпуса, после тешких борби око Нашица, спуштају се до Чепина (7 км јужно од Драве) и пресецају комуникацију Осиек—Баково. У правцу Подравине и у сусрет левокрилним јединицама 3. украјинског фронта и 12. војвођанског корпуса на левој обали Драве, усмерене су и јединице 10. хрватског корпуса. Сва та добро синхронизована и повезана дејства и оперативна садејства наших и совјетских снага забринули су немачко командовање и натерали га да у међуречје Саве, Дунава и Драве доведе нове дивизије и максимално убрза извлачење делова Групе армија »Е«, под командом генерала ЈТера.

Премештајући се за фронтом 57. армије, почетком децембра у Барању, а затим и у јужну Мађарску, прелази и 16. војвођанска дивизија. Она преузима део фронта на левој обали Драве и непосредно обезбеђење левог крила 75. стрељачког корпуса, почев од југословенско-мађарске границе (десна граница 7. војвођанске бригаде и 51. дивизије), па све до Барча. На левој обали Дунава и Драве, дуж откривеног немачког бока у Срему и Славонији, нашао се цео 12. војвођански корпус, са своје три дивизије и око 26.000 бораца. У том тренутку основни задатак 16. и 51. војвођанске дивизије (по наређењу Главног штаба НОВ и ПО Војводине био је »бочно дејство на непријатеља који упорно брани Винковце и Вуковар ..«¹⁸¹ Требало је, дакле, садејствовати у офанзиви наших снага на сремском фронту, односно форсирати Драву и повезати се са јединицама 6. славонског и 10. хрватског корпуса у Подравини. Да би преухитрио непријатеља који је брзо уочио каква му опасност прети са леве обале Драве, Главни штаб Војводине 1. децембра наређује штабу 51. дивизије да што пре успостави везу са 6. славонским корпусом и »испита могућност пребацивања једног дела наших снага источно и западно од Осијека«. Својом депешом од 6. децембра он поново ургира да 51. дивизија »развије пуну иницијативу у правцу Осијека и да га, уколико постоје услови, ликвидира«¹⁸².

Поступајући по тој директиви и на основу обавештајних података које су прикупили наши извиђачки органи, а који су у том тренутку били веома повољни — указивали су на то да су непријатељеве снаге релативно мале и да се он повлачи на запад — штаб 51. дивизије доноси одлуку о форсирању Драве на сектору Валпово—Осијек—Сарваш, ради образовања мостобрана на десној обали Драве, заузимања Осијека и развоја офанзивног дејства на правцу Валпово—Чепин—Винковци. За дејство на правцу главног удара дивизије одређене су 8. и 12. војвођанска бригада. После заузимања Осијека, њихов задатак је био да прошире мостобран, оси-

181 Архив ВИИ, к. 295, рег. бр. 3-2/1, депеша бр. 87.

182 Исто, депеша бр. 45 и 47.

гурају га из свих праваца, посебно из правца Нашица и Бакова. Иза тих бригада, у рејону Дарде и Козарца, налазила се 14. војвођанска (словачка) бригада у улози дивизијске резерве.

По заповести штаба 51. дивизије од 9. децембра, 7. војвођанска бригада добила је задатак да, дејствујући на помоћном правцу дивизије, форсира Драву на »најпогоднијем сектору« и да, после образовања мостобрана, један део својих снага оријентише у правцу Валпова, а другим деловима да дејствује у правцу Петријеваца. Након овладавања тим местима, бригада је требало да се постави »на просторију Валпово—Петријевци—Бизовац, са задатком затварања праваца који изводе од Доњег Михољца и Вучковца према Осиеку«.¹⁸⁵

БЕЛИШНЕ И БИСТРИНЦИ

Извиђачки вод бригаде на челу са обавештајним официром Радованом Петковићем Матом, развио је тих дана веома живу активност на супротној обали. Саслушавањем пребеглих мештана и заробљених немачких војника утврдили су да се на том сектору налазе релативно слабе непријатељеве снаге. У селу Бистринци налазила се једна чета немачке дивизије »Штефан«, а у селу Белишће, једна усташко-домобранска бојна под командом усташког пуковника Штира. Главнина 808. заштитног батаљона и набачени делови 13. СС немачке дивизије налазили су се у ширем рејону Осиека. О новоприспелим јединицама са осталих сектора фронта, а посебно о непријатељевим оклопним јединицама није било још никаквих података.

Истог дана, 9. новембра, одмах по пријему заповести штаба дивизије, штаб 7. војвођанске бригаде издаје своје авизо-наређење о прикупљању јединица, чамаца и осталих средстава за форсирање Драве. Тога дана он издаје и своју заповест (оп. бр. 80) за форсирање Драве на одсеку реке између коте 90 (Торјански рид) и коте

¹⁸⁵ Заповест штаба 51. дивизије од 9. новембра 1944, Архив ВИИ, к. 1401, рег. бр. 25-1 и 26-1.

89 (Бистриначки луг). Штаб бригаде се определио за тај одсек, мало удаљенији од наређеног основног правца бригаде (Петријевици—Валпово—Бизовац), јер је на основу прикупљених података оценио да је он и најповољнији. Ту су се налазили прикривени прилази реци, а супротна обала је најслабије брањена. Осим тога, одатле се могло најлакше избити на комуникацију Осиг—Доњи Михољца, коју је, према заповести штаба дивизије, требало одмах пресећи и тиме обезбедити дејство главних снага дивизије из правца Доњег Михољца.

У првом ешелону, према заповести штаба бригаде, реку је прелазио 2. батаљон, који је имао задатак да у рејону Свете Ане образује мостобран за прелаз осталих јединица. У следећем задатку, батаљон је требало да овлада селом Тиборјанци и пресече комуникацију од Доњег Михољца. У другом ешелону налазио се 3. батаљон, који је имао задатак да прошири мостобран и, након преласка 1. батаљона, продужи дејство правцем Бистринци—Белишће—Валпово. Прелазак првог и другог ешелона, са леве обале Драве требало је да штити 1. батаљон, до доласка 4. батаљона, а затим да се и он, под заштитом 4. батаљона, пребаци преко Драве и дејствује на споју између 2. и 3. батаљона. Дакле, 4. батаљон није имао задатак да пређе реку, већ само да обезбеђује прелазак осталих батаљона. Исте ноћи батаљони су кренули на извршење постављеног задатка. Штаб бригаде и бригадно превијалиште налазили су се на Жидо-пустари.¹⁸⁴

Десетог децембра у 10.00 часова, јужно од к. 90, без артиљеријске припреме и без ометања, на десну обалу Драве први се пребацио 2. батаљон. Због малог капацитета чамаца, пребацивање је трајало пуна три часа (од 7.00 до 10.00 часова). Очистивши Гатски рит и шуму Церје од слабијих непријатељских делова, 2. батаљон је до 11.00 часова избио до Језера (к. 101) и десно, до западне обале реке Карашице. На ободу шуме, батаљон је образовао мостобран ширине око 3, а дубине 2,5 километра. Након преласка 3. батаљона, 2. батаљон је про-

¹⁸⁴ Архив ВИИ, к. 1399-А, рег. бр. 55-1. Заповест штаба 7. војвођанске ударне бригаде, оп. бр. 80.

дужио дејство до потеса Гајић—Тукови, одакле је угрозио и ометао саобраћај на комуникацији Доњи Михаљцац—Валпово. Једна патрола овог батаљона наишла је на усташку заседу у шуми Церје. Том приликом погинуо је водни делегат Бора Ковиљцац и десетар Бура Миљевић са још два борца. Извиђачки вод бригаде, који се још у току претходне ноћи пребацио преко Драве и прикрио у шуми Гатски рит, добро је послужио нашим јединицама да се брже и лакше оријентишу и снаћу на освојеном мостобрану.

И 3. батаљон бригаде прешао је неопажено на десну обалу Драве код Бистриначког луга и потпуно изненадио непријатељску посаду у Бистринцима, која се готово без отпора повукла у Белишће. Очистивши Бистринце од заосталих непријатељских војника (заробљена је 15 непријатељских војника), 3. батаљон продужава енергично напред и до 12.00 часова избија на северну ивицу Белишћа. Из утврђене фабрике хартије и Дрвног комбината, непријатељ пружа жесток отпор. Пошто је заузео три бункера, продро у село и ослонио своје лево крило на обалу Драве, заменик команданта батаљона Паја Пашћан, који је тада командовао батаљоном, наређује укопавање на достигнутој линији. Трећи батаљон је заустављен и због задоцњења 1. батаљона, чије пребацивање на мостобран је отпочело тек током ноћи 10/11. децембра.

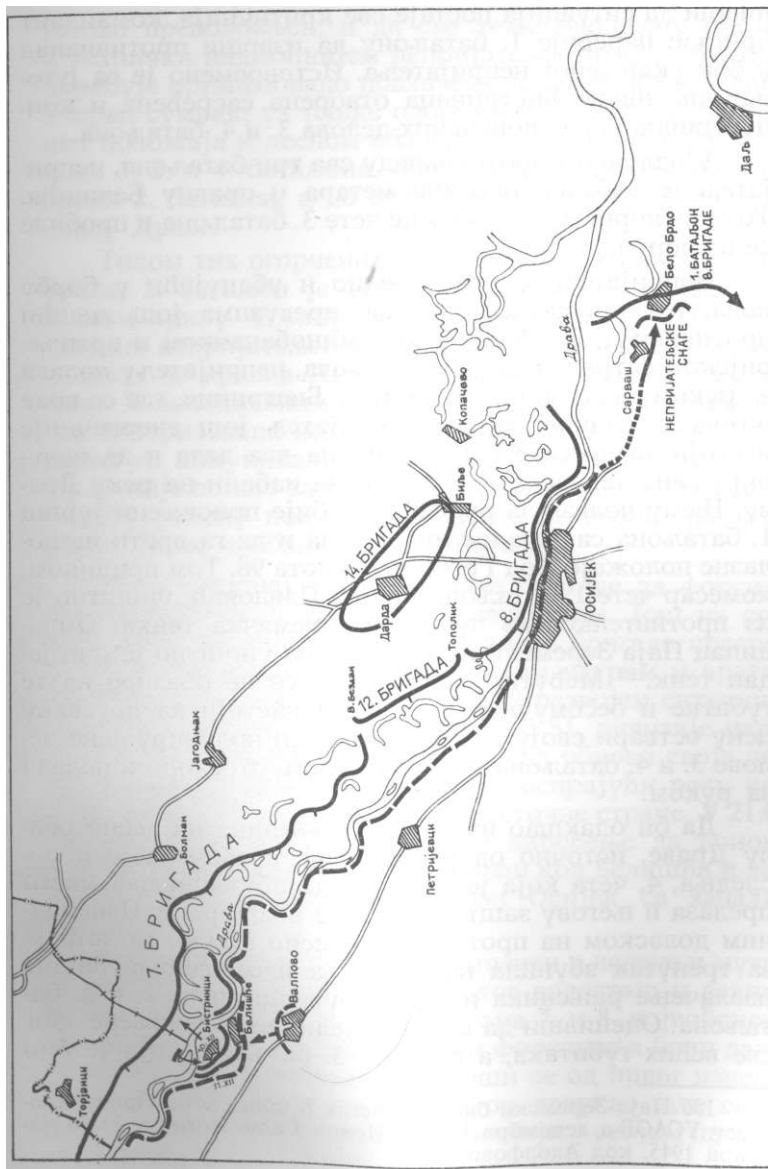
Једанаестог децембра ујутро на мостобран, чија ширина сада износи око 6 км, пребацује се и 4. батаљон (без једне чете) 7. бригаде. Према измењеној одлуци команданта бригаде, 4. батаљон је добио задатак да садејствује 3. батаљону у нападу на село Белишће, са његове источне стране. Након тога, требало је да продужи дејство на исток и, пошто овлада селима Нард и Шаг, да затвори правац Валпово—Петријевци. Први батаљон (такође без једне чете), којим је командовао политички комесар батаљона Бошко Јовановић Попа, добио је задатак да садејствује 3. батаљону у нападу на Белишће, са западне стране. Али, до почетка општег напада на Белишће, 1. батаљон није посео полазне положаје западно од Белишћа и није успео да се повеже са 3. бата-

љоном, који је нападао с фронта. Дејствујући и даље на десном крилу мостобрана, 2. батаљон је према измењеном наређењу имао задатак да заузме села Тиборјанци и Виноградци и тиме потпуно онемогући сваку непријатељеву интервенцију из правца Доњег Михољца. После заузимања Белишћа, у наредном задатку, 3. батаљон¹⁸⁵ требало је да продужи своје дејство према Валпову.

У зору 11. децембра или тачније у 4.30 часова, после краће минобачачке припреме, отпочео је напад 3. и 4. батаљона на Белишће. У жестоким уличним борбама, нашим јединицама пошло је за руком да заузму већи део села и заокруже јаку непријатељску отпорну тачку у фабрици хартије, одакле се огорчено бранила једна усташка бојна. У одлучујућем тренутку борбе за Белишће, у 6.00 часова, непријатељ је извео противнапад. Уводећи у борбу једну чету тенкова, батаљон пешадије и једну батерију јуришних топова, непријатељ је потпуно изненадио наше борце. Занети борбеним жаром, у покрету, заглушени експлозијом мина, ручних бомби и јеком митраљеза, они су просто налетели на непријатељске тенкове, који су се изненада појавили на улицама Белишћа. Без раније припремљених борбених положаја и са врло оскудним противтенковским средствима, били су принуђени да напусте заузете куће и улице до којих су продрли немачки тенкови.

Искористивши поседнути међупростор и задоцњење 1. батаљона, који је у том тренутку тек подилазио Белишћу са северозападне стране, непријатељски тенкови су кренули цестом према Бистринцима. Осетивши да непријатељ настоји да их заокружи и набаци на Драву, команданти 3. и 4. батаљона наредили су повлачење према Бистринцима. Бранећи рањенике, којих је било све више у Белишћу су остале потпуно одсечене две чете 3. батаљона. Журећи да одсече одступницу нашим јединицама према Бистринцима, непријатељ је изложио свој бок 1. батаљону који се, такође, почео повлачити према Бистринцима преко потеса Загајце. Оце-

АВИИ, к. 1400, рег. бр. 47-1/3.

Форсирање Драве у децембру 1944

нивши да ситуација постаје све критичнија, командант бригаде наређује 1. батаљону да изврши противнапад у бок уклињеног непријатеља. Истовремено је са југоисточне ивице Бистринаца отворена сасрећена и концентрична ватра повучених делова 3. и 4. батаљона.

У одлучном противнападу сва три батаљона, непријатељ је одбачен око 800 метара у правцу Белишћа. То су искористиле опкољене чете 3. батаљона и пробиле се из обруча.

Непријатељ се брзо средио и убацујући у борбу нова, тек приспела појачања, предузима још жешћи противнапад. Подржан јаком минобацачком и артиљеријском ватром и са девет тенкова, непријатељу полази за руком да се поново пробије у Бистринце, где се воде огорчене уличне борбе. Непријатељ још енергичније настоји да пресече наше снаге на два дела и да полуокружене делове 3. и 4. батаљона набаци на реку Драву. Њему полази за руком да одбије поновљени јуриш 1. батаљона са западне ивице села и да га врати на полазне положаје Под Гробљем — кота 98. Том приликом, комесар чете 1. батаљона Милан Павловић, уништио је из противтенковске пушке три немачка тенка. Омладинац Паја Зеремски из 4. батаљона уништио је још један тенк.¹⁸⁶ Међутим, непријатељ се не обазире на те губитке и бесомучним јуришима настоји да по сваку цену оствари своју намеру и набаци полуокружене делове 3. и 4. батаљона на Драву. Њему то скоро и полази за руком.

Да би олакшао извлачење рањеника на десну обалу Драве, источно од Бистринаца, пребачена је и последња, 4. чета која је све до тада обезбеђивала место прелаза и његову заштиту са леве обале реке. Изненадним доласком на противничко десно крило, та чета је за тренутак збунила непријатеља и омогућила лакше извлачење рањеника и полуокружених чета 2. и 3. батаљона. Оценивши да су наше јединице ослабљене због све већих губитака, а посебно 3. батаљон, који је био

¹⁸⁶ Паја Зеремски био је делегат 7. бригаде на Првом конгресу УСАОВ-а децембра 1944. у Новом Саду. Погинуо је 26. јануара 1945. код Адолфовца.

готово преполовљен, и да све теже одолевају бројно и технички надмоћнијем непријатељу, штаб 7. бригаде наређује организовано повлачење на леву обалу Драве. У први сумрак, уз тешке одбрамбене борбе са узастопних положаја и десном обалом Драве, извлаче се јединице 1, 2. и 4. батаљона, прво на део мостобрана који брани 2. батаљон, а до 20.00 часова прелазе и на леву обалу Драве.

Током тих огорчених борби на левом крилу мостобрана, 2. батаљон је успешно дејствовао на његовом десном крилу. У току дана он је одбио неколико узастопних непријатељевих покушаја да се од села Тиборјанци и из правца Доњег Михољца пробије на мостобран. У поподневним часовима, једна јача непријатељска моторизована колона покушала је да одбаци 2. батаљон са комуникације Валпово—Доњи Михољац, али јој то није пошло за руком. У 20.00 часова, пошто су се у међувремену повукли и остали батаљони, на леву обалу Драве пребацио се и 2. батаљон.

Први покушај 8. војвођанске бригаде да форсира реку код Осијека завршио се неуспехом. Још на средини реке непријатељ је прве таласе бригаде пресрео јаком митраљеском и минобацачком ватром и вратио их на полазну линију. Незадовољан развојем ситуације у току првог дана форсирања, штаб 51. дивизије наређује штабу 8. војвођанске бригаде да обнови своја дејства у правцу Осијека и да га, форсирајући реку код Бијелог брда, покуша заузети са источне стране. У 21.00 час штабу 7. бригаде издато је наређење да поново успостави тек напуштени мостобран код Белишћа и дејством у правцу Валпова угрози Осијек са западне стране.

Требало је, дакле, поново загазити у ледене и мутне таласе Драве, која је због високог водостаја и велике брзине заувек однела много бораца 7. и 8. војвођанске бригаде. Сада су и остали услови форсирања били далеко сложенији и тежи. Повративши се од првог изненађења, непријатељ је на тај сектор довукао јаче снаге и постао далеко буднији и енергичнији у својим противдејствима.

Одмах по пријему иаређења, не двоумећи се ни тренутка, штаб 7. бригаде поново враћа тек пребачени 2. батаљон на десну обалу Драве, постављајући му задатак да, после успостављања мостобрана, без задржавања продужи своје дејство у правцу Бистринаца и Белишћа. Осталим батаљонима наређено је да са свим својим ватреним средствима подрже дејство 2. батаљона са леве обале Драве, од Бистриначког луга до коте 90.

Дејствујући брзо и енергично, 2. батаљон је, уз подршку пратећих чета и оружја осталих батаљона, разбио тек успостављену непријатељеву одбрану на десној обали Драве, у рејону Свете Ане, поново успоставио мостобран и наставио своје дејство у правцу Белишћа и Бистринаца. На западној ивици тих села, батаљон је задржала снажна стрељачка, минобацачка и артиљеријска ватра. Уводећи у борбу своје резерве и чету средњих тенкова, непријатељ предузима неколико снажних противнапада на положаје 2. батаљона. У тешкој и огорченој борби са вишеструко надмоћнијим непријатељем, 2. батаљон је успео да сачува своје положаје. Трпећи осетне губитке, 2. батаљон није одступио ни корака, чак ни када је из строја избачен већи број четних и водних руководилаца и сам командант батаљона Душан Билас.

Истовремено је 8. војвођанској бригади пошло за руком да код Белог брда на супротну обалу Драве пребаци свој 1. батаљон под командом Лазара Марковића Чаће (који је касније постао заменик команданта 7. бригаде и народни херој). Пошто је заузео Бијело брдо и пресекао комуникацију Осижек—Вуковар, 1. батаљон је привукао на себе јаке непријатељске пешадијске и оклопне резерве. Водећи борбу у окружењу и без ефикасне подршке осталих делова своје бригаде, батаљон је био принуђен да се уз огорчене борбе пробија из окружења. Супротно непријатељевом очекивању и настојању да батаљон набаци на реку и по деловима уништи, Чаћа своје борце усмерава на запад, у правцу Папука. Вешто маневришући кроз дубоку непријатељску позадину и после вишедневног марша, батаљон је успео да се пробије до јединица 6. славонског корпуса.

Увидевши напокон да је непријатељ на тај сектор довукао јаке и свеже снаге, бројну артиљерију и тенкове, те да је пропуштен прави грентак за заузимање Осијека, штаб 51. дивизије наређује својим бригадама да се утврде на левој обали Драве и да прећу у одбрану.

Истог дана наређено је и 2. батаљону 7. војвођанске бригаде да напусти освојени мостобран и да се организовано и уз подршку осталих батаљона повуче на леву обалу. Повлачећи се по деловима и уз међусобну подршку са узастопних линија, у први сумрак чете су успеле да се одвоје од непријатеља и пребацие на леву обалу Драве. Последњу одбрану дала је 1. чета, која је раније извучена из борбе и посела ужи мостобран на линији: Југовача—Гатски рит. Након тога, 2. батаљон је посео за одбрану леву обалу реке, од мађарско-југословенске границе до Медровић пустаре.

Високи борбени морал, упорност у борби бораца 2. батаљона и сналажљивост њихових руководилаца представља врло поучан пример у борби за освајање и одбрану мостобрана. Захваљујући доброј маскирној дисциплини, кориштењу погодних природних положаја и укопавању, у току тих тродневних и тешких борби из строја је избачено свега 40 бораца 2. батаљона. Највеће губитке претрпео је 3. батаљон, који се налазио на правцу главног удара непријатељских тенкова и чије су се две чете нашле у потпуном окружењу. У току дводневних борби из строја 3. батаљона избачена су 153 борца, од тога је 31 погинуо, 57 рањено и 65 нестало. Најмање губитке — 33 борца избачена из строја — имао је 1. батаљон, док је 4. батаљон умањен за 59 бораца.¹⁸⁷

187 Подаци о губицима батаљона узети су из њихових оперативних дневника (Архив ВИИ, к. 1400-А, рег. бр. 1-8). Укупни губици 7. бригаде, рачунајући и приштапске делове, износили су: 63 погинула, 131 рањени и 126 несталих бораца, или свега 320 избачених из строја. Били су то прилично тешки губици за 7. бригаду, јер је у тим борбама из целе дивизије из строја избачено 358 бораца. (Осма бригада је имала 8 погинулих, 12 рањених и 18 несталих). Из строја је избачено око 300 непријатељских војника, од тога је 15 заробљено. Уништена су четири тенка и једна локомотива.

Тако се завршила та кратка, али тешка епизода борбеиог пута 7. бригаде, епизода за коју су везане многе горке успомене преживелих бораца. Белишће и Бистранци остали су у њиховом сећању као једна неуспела реприза и асоцијација на батинску битку. Скоро голоруки борци супротставили су се непријатељским тенковима и поново суочили са побеснелим и леденим таласима. Овога пута то је била набујала Драва, коју ће до краја рата још неколико пута прелазити, додуше, у повољнијим и не тако драматичним условима.

Зашто је дошло до тог форсирања у коме је 7. бригада претрпела велике губитке? »Тешко је одговорити на то питање« — каже данас тадашњи командант 51. војвођанске дивизије Срета Савић у својој књизи. »На то су многу утицали и повољни извештаји обавештајаца и извиђача, који су углавном говорили о малим снагама непријатеља, о његовом повлачењу на запад, итд, Главни штаб је консултовао штабове дивизија и када су ови дали позитивно мишљење, донета је одлука ... «, додаје генерал Савић.¹⁸⁸ Међутим, потпунији одговор треба тражити у оцени и сагледавању тадашње војно-политичке ситуације и потреби да се олакша ситуација на осталим деловима фронта (у Срему, код Вуковара, у Мађарској, код Наћ-Баје и Будимпеште ...) и узимајући у обзир све остале околности датог тренутка, о чему је већ говорено. Непријатељ се морао тући, било где да се налазио. А он се тада налазио на десној обали Драве и до њега се могло доћи једино насилним преласком реке, борбом у непосредном додиру и само активним борбеним дејствима. Седма бригада је баш то и учинила. Пошто је форсирала реку и привукла на себе јаче непријатељске снаге, она је тиме, бар за тренутак, олакшала ситуацију на осталим деловима фронта. Са освојеног мостобрана она се повукла тек после добиеног наређења. Због свега тога, а посебно због испољеног хероизма бораца, и та борба 7. војвођанске бригаде, може се сматрати успехом и доказом високе борбене вредности бригаде.

188 С. Савић, цитирано дело, стр. 55—56.

Али, могло би се поставити питање да ли је ту операцију требало извести раније и боље организовати и синхронизовати са дејствима јединица 6. славонског корпуса у Подравини. Из непријатељске документације може се закључити да су његове јединице, после пораза код Батине и протеривања из Барање, биле захваћене паником и деморализиране, те да су предузимане озбиљне мере за евакуацију Осијека и у случају повлачења 34. немачког корпуса из Срема, да су се у ширем рејону Осијека налазиле релативно слабе снаге итд.¹⁸⁹ У тим акцијама, време је било непријатељев савезник. Сваки дан задоцњења са форсирањем Драве ишао је њему у прилог. Претходнице Лерове групације пробијале су се долином Дрине и реке Босне и у тренутку када смо ми форсирали Драву, три његове дивизије прелазиле су Саву. До 16. децембра он је на десну обалу Драве довео већ комплетну 11. ваздухопловну дивизију, а нешто касније и цео 91. армијски корпус...

Исто тако, може се поставити питање зашто штаб 51. дивизије није боље искористио почетни успех 7. војвођанске бригаде и његов не тако мали мостобран код Белишћа и Бистринаца за убацивање нових снага и његово ојачање, пре свега, у противтенковској артиљерији, утолико пре што је дејствујући на главном правцу удара 8. бригада постигла далеко слабије резултате. У непосредној близини мостобрана налазиле су се комплетне 12. и 14. војвођанска бригада, које су до краја борбе остале неактивне ...

Штабу 7. војвођанске бригаде могло би се замесити и то што у свим фазама борбе није чвршће држао ситуацију у својим рукама, што није благовремено проценио и предузео потребне мере за супротстављање непријатељском противнападу, што је супротно првобитној одлуци убацио у борбу и свој 4. батаљон и остао без најнужније резерве и подршке јединицама на мостобрану са леве обале Драве, тј. у критичној фази битке за мостобран, када је половина 3. батаљона остала у

¹⁸⁹ Оперативни дневник Команде »Југоистока« и друга непријатељска документација на коју смо се већ позивали у овом књизи.

окружењу, а осталим деловима 3. и 4. батаљона запретило непосредно набацивање на Драву, није енергичније интервенисао са 1. батаљоном и, можда, деловима 2. батаљона у бок и позадину уклињеног непријатеља код Бистринаца. У тој најкритичнијој фази, 2. батаљон је остао готово неактиван на западном делу мостобрана. Остављајући мање снаге ради обезбеђења из тог правца, он се могао привући ближе угроженим и полуокруженим деловима бригаде на левом крилу мостобрана. Из сачуване документације нисмо могли утврдити да је штаб бригаде енергичније интервенисао и захтевао од штаба дивизије било каква појачања, посебно у противтенковским средствима, која су била недовољна за одбијање непријатељског противнапада ојачаног тенковима итд.

При анализи те борбе у Беременду, штабови 3. и 4. батаљона упутили су оштре примедбе на рад штаба 1. батаљона. У Оперативном дневнику штаба 4. батаљона за 11. новембар каже се да је до такве ситуације на мостобрану дошло »због повлачења 1. батаљона«. Колико су те примедбе оправдане тешко је рећи. Чињеница је да је 1. батаљон у критичном тренутку одлучно интервенисао у непријатељев бок који се пробио до Бистринаца, да је том приликом уништио три тенка и заједно са 3. и 4. батаљоном одбацио непријатеља 800 метара у правцу Белишћа. Међутим, тачно је и то да штаб 1. батаљона до краја битке није остварио везу и тешње садејство са штабовима 3. и 4. батаљона, да је његово пребацивање на мостобран завршено 12. децембра у 4.00 часа, те да је закаснио да учествује у нападу на Белишће, који је отпочео у 1.30 часова »са западне стране«, као што је наређено. Такође, треба подвући да комплетан 1. батаљон није прешао на мостобран, да су његова 1. чета и командант батаљона све време битке остали у Белом Манастиру ради обављања гарнизонске службе, да је батаљоном командовао комесар батаљона, да је 4. чета тог батаљона, штитећи ужи мостобран,

последња повучена на леву обалу Драве. Чињеница да је тај батаљон претрпео најмање губитке (три погинула, 20 рањених и 10 несталих бораца) још увек не значи да је и најслабије извршио свој задатак. Налазећи се на централном делу мостобрана, он је имао и најповољнији положај у борбеном поретку бригаде и могућност да се постави бочно у односу на правац непријатељског противнапада. Његово присуство у рејону коте 98 и 101 и противнапади на западну ивицу Бистринаца онемогућили су непријатељ[^] да потпуно затвори обруч око 3. и 4. батаљона. Одговор на питање колико је он стварно допринео и да ли је могао учинити више за деблокирање тих батаљона у Бистринцима, захтева квалификованију оцену и процену тадашње ситуације.¹⁹⁰

СЕДМА БРИГАДА V БЕРЕМЕНДУ

Од 13. децембра 1944. до 12. јануара 1945. јединице 51. дивизије браниле су положаје дуж леве обале Драве, од њеног ушћа у Дунав до бивше југословенско-мађарске границе. Седма војвођанска бригада остала је на старом сектору фронта од југословенско-мађарске границе до Старог Села. Лево се налазила 12. војвођанска бригада, а десно јединице 16. војвођанске дивизије. Главни одбрамбени положај смештен је на насипу, удаљеном 2 до 3 км северно од Драве. Са ватрених положаја код Бурђевог Двора и Болмана, бригаду су подржавала два дивизиона дивизијске артиљерије и један дивизион топова 76 мм (ЗИС). На фронту је завладало затишје уз повремену ватрену активност са обе стране. Извиђачки вод бригаде и даље је прелазео Драву ради »хватања живог језика« и прикупљања извештаја о распореду и јачини непријатељских снага. Двадесетог децембра положаје 7. бригаде преузела је 14. војвођанска (словачка) бригада.

Након смене, сви батаљони су извршили покрет према Беремнду, где су се већ налазили штаб бригаде и позадински делови. У том повећем и пограничном

190 Архив ВИИ, к. 1400-А, рег. бр. 1-7.

месту јужне Мађарске, бригада је остала непун месец. Ту је попуњена новим људством и материјалом. Трећег јануара бригада је имала 2.656 бораца. Око 1.300 бораца примљено је преко наших мобилизацијских центара из Војводине, док је око 40 омладинаца, мађарских држављана из Беремнда и околине, ступило добровољно у редове 7. бригаде. Била је то готово масовна појава у свим местима у којима су се налазиле јединице НОБЈ.

Према мађарским изворима, у војвођанске јединице ступило је око 400 добровољаца, мађарских држављана. Био је то резултат интензивног политичког рада, правилне интернационалистичке политике наше Партије и правилног односа наших бораца према мађарском народу. Наше јединице на мађарској територији нису се ни у једном тренутку понашале или постављале као окупатори. У нашој документацији и сећању бораца није забележен ни један инцидент те врсте. Напротив, наше јединице су врло брзо стекле велики углед и симпатије мађарског становништва. Одмах по доласку у Беремнд, штаб бригаде и њему потчињене јединице предузели су мере за отклањање последица рата, оживљавања привреде, обнављања саобраћаја, организовање снабдевања, успостављања нове народне власти и сл. Мађарска влада је после рата одала пуно признање нашој влади, Партији и нашим јединицама, које су у тим тешким тренуцима пружиле пуну подршку, помоћ и разумевање младој мађарској држави. Тако се у недавно објављеној књизи мађарске историчарке може прочитати:

»... На мађарској територији и на сектору фронта који су држале трупе НОБЈ, борци и њихови команданти, а посебно политички комесари, успостављали су искрене и пријатељске везе са месним становништвом и подржавали су органе нове народне власти у сваком погледу... Они су их упознавали и преносили на њих своје богато револуционарно искуство, а посебно у вези са организовањем и успостављањем нове народне власти и масовних демократских и социјалистичких организација...

Тешке последице фашистичке и шовинистичке пропаганде, угњетавање и физички терор, који су спроводили мађарски фашистички војници у Војводини 1941. године,

нису могли да замагле сазнање о заједничким интересима и циљевима борбе наших народа за ново социјалистичко друштво ...

Све то је допринело да је мађарско становништво, не само у Војводини, него и на територији где су се налазиле трупе НОВЈ,¹⁹¹ масовно ступало у војвођанске бригаде и јединице.. «

Упоредо са интензивним политичким и културно-просветним радом у јединицама и са народом, одмор у Беременду искориштен је за војнострукну обуку, учвршћење дисциплине, сређивање и реорганизовање јединица. Поред свакодневне стројеve и тактичке обуке, нови борци су изведени на прво гаћање из пешадијског наоружања, а 10. јануара свечано су положили заклетву. При штабу бригаде организовани су петнаестодневни курсеви за воднике и десетаре. Да би се постигла већа будност и борбена спремност јединица, у батаљонима су организоване повремене узбуне са краћим маршевима под пуном ратном опремом. При томе је од велике користи била директива новоформираног штаба 3. армије. Поред указивања на уочене пропусте и слабости у вођењу фронталних борби (велики губици због необучености људства, слабог укопавања и слабо организованог садејства и сл.), штаб 3. армије, односно 51. дивизије, тражио је од својих потчињених јединица да се дисциплина подигне на већи ниво и да се постигне »безусловно потчињавање и извршавање наређења старешина«.

»... У оквиру тих мера нарочито је скренута пажња да се мора постићи да однос између старешина и бораца и између нижих и виших старешина, мора бити строго војнички, да се фамилијарност мора одбацити као штетна, да ословљавање мора бити по чину, а поздрављање војнички. Да би се то постигло у свим јединицама се изводила обука у том смислу. Такође су предузете мере да се спроведе снабдевање јединица искључиво преко надлежних штабова и интендантура, а да се спречи самовољно снабдевање путем конфискације или реквизиције из појединих предузећа или магацина и одузимањем коња и

¹⁹¹ Годо Агнес Мачуагок а јиşozlay перЈеХзга&aШло ћаћоги-ђап, Ви<лареб1 1972, стр. 150—157. (Мађари у југословенској на родноослободилачкој борби).

друге стоке, разних намирница и других потреба од сељака. Уколико затреба, ¹⁹² треба тражити од народно-ослободилачких одбора».

Двадесет четвртог децембра у Беремнду је одржана свечана смотра и дефиле јединица 7. војвођанске бригаде. На свечано украшеној трибини, на игралишту код каменолома, налазили су се чланови Главног штаба НОВ и ПО Војводине, штаба 12. војвођанског корпуса и 51. дивизије. Том приликом командант Главног штаба НОВ и ПО Војводине, генерал-лајтнант Коста Наћ поделио је великом броју бораца и руководиоца 7. бригаде ордене и медаље за храброст. Била је то прва свечана подела одликовања припадницима 7. војвођанске бригаде и признање за њене неоспорне успехе у претходним борбама. То их је подстакло на још већа прегнућа и подвиге у наредним борбама.

Петог јануара у бригади је формиран и 5. батаљон. За команданта је постављен дотадашњи командант 1. батаљона Милан Стојковић Микаћ. У новоформирани батаљон он је повео и комплетну 1. чету. Остали батаљони упутили су у 5. батаљон своје недавно формиране 5. чете са комплетним наоружањем. Четврти батаљон је преузео обезбеђење армијске болнице у Вилању и Маћар-Бољу.

МАРШ ЗАВЕЈАНИМ ПУТЕВИМА ЈУЖНЕ МАБАРСКЕ

По наређењу штаба 3. армије од 10. јануара, положаје 51. и 36. војвођанске дивизије на левој обали Драве преузеле су дивизије 1. бугарске армије. Педесет прва дивизија је смењена ноћу 12/13. јануара, прикривено од непријатеља. Након смене, 51. дивизија се прикупила на просторији: Харшањ—Шиклош—Харкањ.

Маршујући у претходници дивизије, 7. војвођанска бригада 12. јануара у 8.00 часова предузима покрет правцем: Беремнд—Н. Харкањ—Шиклош—Харкањ—Середехен—Кемеш—Драва Пишки. Очекујући тај покрет према Барчу, због тешке ситуације и непријатељ-

192 Срета Савић Коља, цитирано дело, стр. 58.

ске офанзиве на вировитичком мостобрану, штаб бригаде је још 4. јануара наредио строгу приправност својих јединица. Уочи марша извршене су све потребне припреме и упућени коначари за сваку јединицу. Прва рута од 35 до 40 км прећена је по снежној вејавици за свега 8 часова. У претходници бригаде налазио се 1. батаљон, док се у њеној заштитници, заједно са бригадном интендантуром и приштапским деловима, налазио 5. батаљон. Упркос невремену и тешко проходним путевима, маршевска дисциплина била је беспрекорна, а морал бораца на завидној висини. Показало се да су добра организација и претходне припреме основни предуслов за успешан марш. У поподневним часовима бригада је размештена на просторији села Сапорац—Цун—Тешемфа—Драва Чепељ—Драва Пишки—Кемеш. На тој просторији бригада је остала до 16. јануара, када је изведена следећа и најтежа етапа марша према вировитичком мостобрану.

Усиљени марш правцем: Кемеш—Вајсло—Шеље—Драва фок—Каштељош—Дарањ, отпочео је у 2.00 часа и изведен је по највећој зими и мразу. Залећени путеви учинили су тај марш још напорнијим, тако да су за 14 часова прећена свега 54 километра. Након краћег одмора у Дарању, бригада је још исте ноћи продужила према Барчу и Терезином Пољу. Пешадијски делови прешли су Драву преко порушеног моста, док су пратеће чете, коморе и противколска батерија пребачене скелом. У Терезином Пољу 1, 2. и 3. батаљон су се одмах укрцали у возове и 17. јануара у 21.00 час стигли у Подравску Слатину. Остали делови бригаде занови су у Терезином Пољу и сутрадан су се возом пребацили до Чачинаца.

Тако се завршио тај напорни и усиљени марш из Барање на вировитички мостобран, дуг око 200 километара, изведен ради спречавања непријатељског продора на сектор Црнац—Чађавица, који су браниле 2. и 4. бригада 16. војвођанске дивизије.